

**FEJEZETEK
A 150 ÉVES
AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETÉBŐL**

BUDAPEST · 1976

FEJEZETEK
A 150 ÉVES
AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETÉBŐL

**A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI**

**PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE**

2(77)

ÚJ SOROZAT

**SOROZATSZERKESZTŐ
REJTŐ ISTVÁN**

**FEJEZETEK
A 150 ÉVES
AKADÉMIAI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETÉBŐL**

BUDAPEST · 1976

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Különnyomat a Magyar Tudomány 1976/9 számából

ISBN 963 7301 18 6

Százötven éves a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Ligeti Lajos

Megalakult a Magyar Tudományos Akadémia a magyar nyelv védelmére és istápolására és ebből természetsszerűleg következően a tudománynak magyar nyelven való művelésére. A nagyszerű felbuzdulás nyomán létrejött intézmény — akkor még mint Tudós Társaság — meg sem kezdte működését, máris nyilvánvalóvá vált, hogy feladatát csak akkor képes eredményesen ellátni, ha céljainak megfelelő, jól felszerelt könyvtárral rendelkezik. Igaz ugyan, hogy ez időben már volt a fővárosban nem is egy, de két könyvtár: az 1635 óta fennálló Egyetemi Könyvtár, amely előbb Nagyszombatban, majd Budán, végül Pesten működött és a Nemzeti Múzeum könyvtára, amelyet *Széchenyi Ferenc* alapított 1802-ben. Ezeknek azonban más volt a feladatuk, a Tudós Társaság tagjainak másfajta könyvtárra volt szükségük.

Nem telt egy félévbe, máris jelentkezett a kezdeményező, áldozatkész mecénás *Teleki József* személyében, aki atyjától, *Teleki Lászlótól* örökölt 30 000 kötetes gyűjteményét maga és családja nevében felajánlotta a Tudós Társaságnak azzal, hogy „a nemzeti nyelv előmozdítására és ezáltal a tudományok művelésére szervezendő Tudós Társaság a maga feladatának a rábízottakban óhajtott eredménnyel meg bírjon felelni”. Így jött létre az Akadémia könyvtára 1826. március 17-én.

A lelkes kezdeményezés után azonban lassan indult meg a munka. Maga a Tudós Társaság is csak 1831-ben kezdte meg működését, miután sikerült a mai Grasham palota helyén álló épületben szállást bérelnie. A könyvtár elhelyezésére egyelőre nem lévén mód, a felajánlott 30 000 kötet továbbra is a Teleki-család egykori Szervita-téri házában maradt. A könyvtárnak még nem volt fedél a feje felett, de gyarapítását a Tudós Társaság tagjai, újabb meg újabb mecénásai tovább folytatták. Több mint húsz éven keresztül hangyaszigalommal gyűjtötték a könyveket, kéziratokat, kódexeket ado-

mányokból, sőt lassanként vétel útján is. Beérkeztek az első köteles példányok, 1832-ben pedig megindult a cserekapcsolat külföldi akadémiákkal.

Ekkor került a könyvtárba a *Kresznerics*-féle régi könyv- és pénzgyűjtemény, a *Marczibányi*-gyűjtemény, *Batthyány Gusztáv* 30 000 kötetes rohonci könyvtára, a család másik tagjának, Kázmérnak kishéri könyvtára és még sok más lelkes mecénás gyűjteménye. Ugyanez idő alatt került a könyvtár tulajdonába egy hiteles *Corvina*-kódex és a magyar nyelvemlékeknek egész sora, így a *Czech*-kódex, a *Guary*-kódex, az *Érsekújvári*-kódex, a *Virginia*-kódex, *Kinizsi Pálné Magyar Benigna* imádságoskönyve. Költők, írók és más jeles emberek valamivel későbbi kéziratai közt ott voltak a *Kazinczy*-kéziratok, *Széchenyi*, *Bolyai Farkas*, *Irinyi*, *Vörösmarty*, *Fáy András*, *Bugát Pál* és mások írásai.

A folyvást erősödő, gyarapodó Akadémia 1836-ban új, tágasabb szállást szerzett magának a mai Petőfi Sándor u. 3. helyén, az egykori Trattner-Károlyi házban. A következő évben ugyanabban az épületben négy nagyobb és négy kisebb szobát béreltek: ez lett 1836-ban a könyvtár első otthona. Megkezdődött a könyvek elhelyezése, szakszerű rendezése. Ezt a feladatot, amely szinte emberfeletti munkabírást és nagy szakértelmet igényelt, az Akadémia főtitkára, *Toldy Ferenc* „titoknak” végezte el egyetlen írnok segítségével. A mű elkészült, a polcokon szakszerű rendben ott sorakoztak a könyvek, az olvasókat, kutatókat már várták az asztalok és székek: 1844. december 23-án megnyílt a könyvtár. *Vörösmarty Mihály*, aki különben 1830 óta az Akadémia rendes tagja volt, a könyvtár rendezésével és felállításával kapcsolatban írta „Gondolatok a könyvtárban” c. nagy költeményét. Az új könyvtárban született komoly, olykor komor gondolatok akadémikus társai felé szálltak, emlékeztetvén őket a tennivalókra: „előttünk egy nemzetnek sorsa áll”.

A szabadságharc leverése utáni években a könyvtár munkája szinte meg bénult. A külföldi csere ugyan változatlanul folyt tovább, de a köteles példányok beszolgáltatása akadozott, könyvvásárlásra úgyszólván semmiféle anyagi eszköz nem állt rendelkezésre. Hosszabb szünet után *Toldy Ferenc*től *Hunfalvy Pál* vette át a könyvtár igazgatását.

Az adományok elapadt forrása újra megindult. Ekkor került az akadémiai könyvtár birtokába a *Jancsó*-, *Czech*-, a *Somsich*-könyvtár, *Gaál György* és *Döbrentei Gábor* kéziratgyűjteménye.

Az Akadémia székházának a felépítése aztán döntő változást hozott a könyvtár életébe. Az épület 1865-re elkészült, s a könyvtár még ebben az évben meg kezdte beköltözését a számára már az építési tervben kijelölt dunaparti földszinti szárnyba. Óriási haladás volt ez a korábbi lehetőségekhez képest: 2500 folyóméternyi könyvespolc, 70 személyes olvasóterem, külön főkönyvtárosi szoba, fő- és mellékraktárak, külön kéziratvárosi terem. Ezen felül káprázatosan diszes volt minden. A költözködést és a könyvtári anyag új rendszerű szakszerű rendezését *Hunfalvy Pál*, *Budenz József* és *Rómer Flóris* segítségével végezte el.

Még ugyanebben az évben *Toldy Ferenc* elnökelete alatt megalakult a *Könyvtári Bizottság*, melynek tagjai közt ott találjuk *Arany Jánost*, *Horváth Cyrillt*, *Jedlik Ányost*, *Pauler Tivadart*, *Petzral Ottót* és *Wenzel Gusztávot*. A bizottság feladatai közé tartozott jelentések készítése a könyvtár helyzetéről, a gyűjtőkör kialakítása, újabb cserekapcsolatok létesítése, sőt itt tárgyalták meg a könyvkiadás és az akadémiai kiadványok terjesztésének a kérdéseit is.

Új otthonában a könyvtár 1867-ben nyílt meg. A férőhely tetemesen megnövekedett, de a könyvtár használati ideje a korábbihoz képest összezsugorodott.

dott, mert nem volt megfelelő számú személyzet, amely az olvasószolgálatot képes lett volna ellátni. (A személyzet soraiban különben ott volt, mint „könyvtárszolga”, Iszhak, az özbeg molla, magyar nevén *Molla Izsák*, akit *Vámbery Ármin* hozott magával keleti útjáról.)

Hivatalosan *Eötvös József* kultuszminiszter 1869-ben szabta meg első ízben a könyvtár gyűjtési körét. 1875-ben az akadémiai összes ülés új könyvtári szabályzatot fogadott el, fontos határozatokat hoztak a személyzet létszámáról, a könyvtárosok feladatairól. Ekkor szabályozták a nyitvatartás idejét is, külön az Akadémia tagjai és külön a más olvasók számára; ez a szabályzat különben évtizedekig érvényben maradt.

A könyvtári állomány tovább gyarapodott. A gyarapodás forrásai közt továbbra is ott találjuk az adományozókat, a számban jelentősen meggyarapodott cserekapcsolatokat, sőt mostantól kezdve a külföldi könyvvásárlásokat biztosító állami dotációt is. Ebben az időben került a könyvtárba *Pulsky, Hadik Gusztáv, Waldstein, Katona Lajos* és *Ráth* könyvanyaga. Külön is említést érdemel az értékes *Kaufmann-féle* héber kéziratgyűjtemény. E nemzetközileg máig nagyra értékelt héber gyűjteménynek egy részét alkotják a genizák, amelyekből tekintélyes mennyiség került Pétervárra és Londonba.

Az olvasóforgalom fokozatosan csökkent már az első világháború előtt, egyre inkább az Akadémia tagjaiból és az egyetemi professzorokból kerültek ki az olvasók (és a kölcsönzők); a többi olvasót apránként elvonta a térben és időben könnyebben megközelíthető Egyetemi Könyvtár, a Múzeumi (Nemzeti) Könyvtár, majd a Fővárosi Könyvtár. A háború és az utána következő évek során egyre inkább a mélypont felé közeledett a könyvtár. A cserekapcsolatok legtöbbször megszakadt (287-ből 187 maradt meg), a külföldi könyvbeszerzés hasonló képet mutatott (évi 520-ról 150 kötetre csökkent). Fűtési nehézségek miatt egyre többet szünetelt az olvasóterem szolgálata, az olvasói látogatottság amúgy is lefelé menő tendenciája csak tovább fokozódott (1913-ban 4500 volt az olvasók száma, 1918-ban 1800).

Az Akadémia teljes elszegényedése miatt a könyvtári személyzet száma minimumra csökkent, ennek következtében rohamosan megnövekedett a fel nem katalogizált, olvasók, kutatók kezébe nem adható könyvek száma. A könyvtári anyag használhatóságát tovább bénították a folyóiratok, sorozatok tátongó hiányai.

A meglevő nehézségeket csak súlyosbította egy ekkortájt kialakult gyakorlat: a könyvtár élére egymás után kerültek kitűnő idős tudósok, úgy hetven körüli korukban. Nem meglepő, hogy a nyugalmasnak nem nevezhető posztón nem tudtak megbirkózni a rájuk szakadó temérdek problémával. Egyedül *Ferenczi Zoltán*, az Egyetemi Könyvtár nyugalmazott igazgatója hajtott végre lényeges reform-intézkedéseket, de kétéves főkönyvtárnoki tevékenységéből nem tellett mindenre.

Mások megpróbálták előbb a hiányokat pótolni, mielőtt azonban ezt meg tudták volna valósítani, a katalogizálatlan anyag feldolgozásához kellett fogyni. E feladatra új adományok beérkezése kényszerítette a könyvtári vezetést.

Az új anyagból a legjelentősebb kétségtelenül a *Vigyázó-féle* 17 000 kötetes könyvtár volt. Másik jelentős adomány *Stein Aurél* kásmíri könyvtára volt; a könyvtár többi, az előbbinél értékesebb és nagyobb része a második világháború után érkezett meg hagyatékként Londonból. A harmadik tételt a perzsa irodalom kitűnő kutatójának, *Kégl Sándornak* a könyvtára alkotta.

A hullámvölgyből lassanként kikeveredő könyvtár 1938-ban már 450 cserekapcsolattal rendelkezett. Ám a felfelé vezető út rövid volt.

A második világháború során a székházzal együtt a könyvtár is súlyos sebeket kapott. A harcok alatt a Duna-parti rész erősen megsérült, a raktárhelyiségek egy részét komoly károsodás érte.

Felszabadulás után a könyvtárban is megindult az újjáépítés munkája. Három évbe került, míg a raktárakban megint rend lett, előkerültek az épületen kívül biztonságba helyezett értékes kéziratok és könyvek. Megindult a sérült termék újjáalakítása és korszerű könyvtári rend bevezetése.

Az Akadémia 1949. évi újjászervezésével a könyvtár életében merőben új korszak kezdődött. Az újjászületett Akadémia a könyvtár elé új, nem könnyű feladatokat tűzött, megvalósításukhoz korábban elképzelhetetlen mértékű segítséget nyújtott.

Mi történt az azóta eltelt nem is hosszú idő alatt a könyvtárban?

Lehetetlen volna mindent felsorolni, még akkor is, ha csak a leglényegesebb dolgokra szorítkoznánk. Meg kell elégednünk azzal, hogy közülük néhányat felvillantsunk.

Megalakult a Keleti Gyűjtemény (1951); az idén emlékezik meg fennállásának negyedszázadáról. Létrejött a Tájékoztatási és Bibliográfiai Osztály, a Mikrofilmtár és a Fotolaboratórium (1953). Ugyanebben az évben megalakult a kutatóintézeteink könyvtárait összefogó Hálózati Csoport. A folyóiratok könnyebb kezelhetősége, használhatósága céljából külön Folyóíratár alakult (1954); ugyanakkor a Kézirattár kiegészült a Régi Könyvek gyűjteményével. Megszervezték a könyvkötészetet (1958). Elnökségi határozatból megalakult az akadémiai Levéltár (1963). Megszervezte a könyvtár a tudományos kutatás számára ma már nélkülözhetetlen segédletek előállítására a Xerox Csoportot (1968), majd a Sokszorosító Csoportot (1970).

Tervszerűen folyik a könyvtári anyag gyarapítása. Rendszeres vásárlás útján történik gondoskodás a külföldi könyvek beszerzéséről. A könyvtár 90 állam 1600 intézményével áll cserekapcsolatban. Részen adomány, részben vásárlás útján jutott a könyvtár birtokába *Moravcsik Gyula* hagyatéka, *Melich János* naplói, *Munkácsy Mihály*, *Fadrusz János*, *Szabó Lőrinc*, *Kosztolányi Dezső*, *Veres Péter*, *Gábor Andor*, *Neumann János*, *Molnár Erik* és mások levelezése és kéziratos anyaga.

Ilyen körülmények között nem meglepő, hogy a könyvtár állománya ez idő szerint (kerek számokban): 800 000 kötet könyv, 200 000 periodika, 390 000 kézirategység és 16 000 mikrofilm. Az intézeti hálózat könyvtári állománya a könyvek és periodikák számszerűsége tekintetében megközelíti a központi könyvtárét, ezen felül azonban e helyeken 340 000 egyéb dokumentumot is őriznek.

A könyvtár több sorozatban és önálló kiadványban ad tájékoztatót tevékenységéről és a gondjaira bízott anyagról, emellett folyamatosan ellátja tudományos információkkal az Akadémiát és a kutatóintézeteket.

Az Akadémiai Könyvtárra a jövőben további fontos feladatok várnak, egyebek mellett, mint az Akadémia információs intézetére.

A könyvtár azonban rég kinőtte a hajdan díszes ruhát: új hajlékra van szüksége. Telve vagyunk reménységgel és bízva bízunk abban, hogy az elkövetkező évtizedekben felépül a könyvtár önálló székháza, melyre szüksége van ahhoz, hogy korszerű eszközökkel, méltó környezetben segítse az Akadémiát, a népet szolgáló magyar tudományt.

”Tudományok és művészségek szeretete...”

Rózsa György

Nagymúltú nemzeti intézmények jubiláris megemlékezései során általában két véglet kísért. Az egyik, a múlt felhők nélküli ünneplése, a másik, a múlt értékeinek olyanfajta elismerése, amely alkalmas a jelen erőnyeinek hangsúlyozottabb kidomborítására.

Az Akadémiai Könyvtár megalapításának 150. évfordulója kapcsán mindkét véglet bizvást elkerülhető. A könyvtár, Akadémiánk legrégibb és a felszabadulásig egyetlen intézménye, a magyar tudomány- és művelődéstörténetnek olyan fejezete, a nemzeti művelődés múltjának és a jelen tudománypolitikájának olyan tényezője és e kettő olyan ötvözete, amely egyaránt állja a történelem kritikai vizsgálatát és mellőzheti a jelen eredményeinek a múlt tükrében történő felnagyítását.

A könyvtár, az Akadémiához hasonlóan a magyar társadalom alapítványa a nemzeti nyelv művelésére és a tudományok ápolására s egyben „a közjó előmozdításának vágyától indítatva... és a haza összes polgárainak használatára”.

A reformkor célkitűzései fogalmazódtak meg gróf *Teleki József*nek 1826. március 17-én kelt könyvtár-alapítólevelében. Azáltal, hogy az Akadémia könyvtárát a haza összes polgárainak használatára szánták az alapítók, a *ma* művelődéspolitikája felel a *másfél évszázados* távlatból hangzó kezdeményezésre.

Nem kevésbé előremutató és a *ma törekvéseivel egybehangzó* a Magyar Tudós Társaságnak az az igyekezete, hogy már első lépéseivel bekapcsolódni kívánt a világ tudományos vérkeringésébe. 1833-ban kiadott első évkönyvét az Akadémia eljuttatta a külföldi tudós testületeknek és nem lehet nem észrevenni az első akadémiai csereküldemények ajánló sorából¹ kiolvasható reformkori szemléletet a haza és a világ kapcsolatáról: „A magyar tudós társaság évkönyveinek első kötetét Uraságtoknak azon érzéssel küldi meg, mely az egész emberiséget, tudományok és művészségek szeretete által köz lelki atyafiságos nagy egyesületbe vonja. E mellett ajánlja a Magyar Tudós Társaság a tudományos dolgokban kész segedelmét, s kikéri Uraságtoknak is iránta szíves hajlandóságát.” A szép gondolat szép nyelvi formában ölt testet e levélben.

A megvalósulás? Sok szűk évtizeden keresztül jóformán a kiadványcsere volt a külföldi irodalom egyetlen számottevő beszerzési lehetősége az Akadémiának — 1949-ben történt átszervezéséig. Jelenleg az akadémiai kiadványcsere 90 ország 1600 tudományos intézményére terjed ki és nemcsak beszerzési, hanem tudomány- és művelődéspolitikai célokat is szolgál.

És folytathatnánk a sort a reformkor kezdeményezéseinek és a *ma* művelődéspolitikájának egybecsendüléséről — az Akadémiai Könyvtárról szólván. De nemcsak a közművelődési elképzelések, a nemzetközi könyvtári kapcsola-

tok vonatkozásában érezni az évszázados átívelést, hanem még olyan, a nagyközönség által alig ismert tevékenységek kapcsán is, mint amilyen a belső könyvtári feldolgozó munka.

A Jelenkor, *Helmezy Mihály* lapja az Akadémiai Könyvtárnak 1844 december 23-án történt megnyitása alkalmával *Magy. tud. társaság könyvtárnyitásának ünnepe* („Valódi örömnép volt ránk nézve e’ tekintetben a’ magyar akadémia könyvtármegegyitása...”) c. tudósításában nemcsak ünnepezt, hanem észrevett valami nagyon lényegcset is. *Schedel (Toldy) Ferenc* által készített „az egész gyűjtemény betűszerinti névsora” kapcsán írja: „Ily munka sokkal hangosabban szól, hogysem szerénységgel nélkül szabad volna az azzal foglalkozó érdemeiről magasztalólag emlékeznünk.”² Több mint 130 évvel később az Akadémiai Könyvtár eddigi egyik legjelentősebb tájékoztatási vállalkozásáról, az ún. akadémikus névmutatóról³ hasonló elismeréseket olvashatunk akadémikusoknak a könyvtárhoz intézett leveleiben.⁴

Mindez azt jelentené-e, hogy felhőtlen volt a múlt, töretlen a fejlődés? Korántsem. Anyagiak hiánya, szemléleti fogyatékok, konzervatív bezárkózás és megannyi egyéb gátló körülmény — különösen századunkban — akadályozta az Akadémiai Könyvtár fejlődését, felzárkózását a korszerű magyar nagykönyvtárak sorába. Ez a fejlődési szakasz csak az Akadémia átszervezése után következett be és az Akadémia Elnöksége 1961. évi elemzésében állapította meg, hogy az 1959. évvel lezárult egy 1953 körül kezdődő időszak, melynek során az eddig elmaradott Akadémiai Könyvtár korszerű tudományos nagykönyvtárrá alakult át.⁵ Az Elnökség ugyanakkor kijelölte a továbbfejlesztés irányait, mely szerint ki kell alakítani a korszerű és az igényeknek megfelelő tájékoztató szolgálatokat, meg kell alapozni a könyvtár hálózati központ funkcióját s azt, hogy a hagyományos könyvtári teendők mellett folytasson munkatervbe illesztett tudományos munkát.

Ez az új típusú, többretű funkciójú tudományos nagykönyvtár, amivé az Akadémia Könyvtára vált, egyidejűleg képviseli a megőrzést és megújulást, megmaradt annak a „filosz” menedéknek, amelynek *Sőtér István* „Piros pünkösöd” c. elbeszélésében oly szép emléket állít⁶ és ugyanakkor aktív tudománypolitikai tájékoztató szolgálatával a konkrét irányítási igényeknek is igyekszik eleget tenni. A legutóbbi tizenöt esztendőben több évtizedes hiányt pótolott be a beszerzésben, érdeklődését kiterjesztette az alapvető természettudományi és interdiszciplináris művekre. Ily módon egészül ki a rendkívül értékes természettudományi időszaki kiadványgyűjtemény, amely annak köszönheti létét, hogy a Magyarországnál gazdaságilag jóval fejlettebb országok tudományos intézményei a kiadványcsere keretében elküldték természettudományos periódikumaikat is. Országosan egyedülálló értéket képviselnek a külföldi, ún. academicáknak hiánytalan sorai. Az időszakos kiadványgyűjtemény mintegy 12 500 címet tartalmaz, 200 000 kötetből áll és az ország legjelentősebb nemzetközi tudományos folyóirattára.

Melyek is hát az Akadémiai Könyvtár funkciói, főbb gyűjtőkörei, merre tart? Hogyan tölti be a „tudományok és művészségek szeretetében” vitt immár másfél évszázados szerepét, hogyan viszi tovább és magasabb szinten a megőrzést és megújulást? Milyen irányban várható fejlődése, annak fényében, hogy a haladás nem egyenes vonalú és egy intézmény pályaképe nem szükségképpen esik egybe koráéval, lehet jobb és rosszabb is annál.

Az Akadémiai Könyvtár pályaképe induláskor egybeesett a reformkor leghaladóbb törekvéseivel, a magyar és a nemzetközi progresszió jegyeit

viselte, majd a kiegyezés után fokozatosan esett vissza, nem követte a polgárosulás emelkedő tendenciáját, megőrizte idejétmúlta vonásait, míg nem a századfordulótól a felszabadulásig fokozatosan esett vissza, kis mértékben vett csak tudomást a világ alakulásáról, elmaradt mind a magyar, mind a nemzetközi szakmai fejlődéstől.

A gyökeres fordulat és felemelkedése az Akadémiával együtt ennek átszervezésétől számítódik, a könyvtár *szinkronba* került korával — elhelyezésétől eltekintve, amelynek megoldása még várat magára — és a szakmai világszínvonalal.

Az Akadémiai Könyvtár funkciórendszere *gyűjteményi, tájékoztatósi, tudományos és szervező* jegyeket egyaránt hordoz. E jegyek egymással összefüggésben, kölcsönhatásban jelentkeznek, szervesen kiegészítik egymást. Időszakoktól, igényektől függően hol egyik, hol másik funkciócsoport kerül előtérbe, de ez nem mehet a többi rovására. Kétségtelen, hogy az utóbbi évek fejlődése a korábban általában elhanyagolt tájékoztatósi funkciók kiemelését kívánta meg, amelyek azonban a gyűjteményi funkciókra épülnek, enélkül az alapjától fosztaná meg magát. Előreláthatólag még jó ideig akadémiai és országos könyvtári-tudományos érdekekből kiindulva, továbbá nemzetközi kötelezettségeket kielégítendő, a tájékoztatósi funkciók további erőteljes fejlesztésével kell számolni, ideszámítva Magyarország képviselését a szocialista országok akadémiai nemzetközi társadalomtudományi információs rendszerében (MISZON).

A *gyűjteményi* funkciókon belül a könyvtár gondoskodik az akadémiai kutatások szakirodalmi megalapozásáról, mindenekelőtt az országos tudományos könyvtári munkamegosztásban ráháruló főbb gyűjtőkörökben, amelyekben alapkönyvtár. Ezek a *nyelvészet, irodalomtudomány, ókortudomány, orientalisztika, tudománypolitika és kutatásszervezés*. A könyvtár gyűjti azonban a társadalomtudományok általános és elvi-módszertani munkáit, a reference-műveket, az interdiszciplinárus kutatásokhoz szükséges munkákat és az alapvető természettudományi műveket. Muzeális és legkorszerűbb tartalmú és formájú művek, kéziratok, régi és ritka könyvek, mikroreprodukciók egyaránt tartoznak állományába. A gyűjteményi — és részben a szervezési — funkciókhoz tartozóan látja el a könyvtár az *akadémiai levéltár* feladatkörét. Ily módon az Akadémiai Könyvtár egységben lát el könyvtári-levéltári-muzeális feladatokat.

A *tájékoztatósi* funkciók a hagyományos könyvtári bibliográfiai felvilágosítástól a korszerű információs szintézisekig, mint amilyenek a 16. évfolyamánál tartó Tudományszervezési Tájékoztatóban jelennek meg rendszeresen, felölelik a könyvtári és dokumentációs tájékoztatás legváltozatosabb formáit, kiemelten kezelve az akadémiai- és tudománytörténethez szükséges indexek, repertóriumok megjelentetését⁷ és saját gyűjteményeinek leíró ismertetését, mint amilyenek a kéziratári katalógusok.⁸ E tevékenységek egyben átmenetet is képeznek a tudományos munkához, vagy maguk annak termékei. A társadalomtudományi kutatások fejlesztése érdekében a könyvtárnak fejlesztenie kell tájékoztató tevékenységét, ideértve a kutatásnyilvántartást, bekapcsolódnia egy integrált, munkamegosztáson alapuló országos automatizált gépesítési programba, kifejleszteni a nemzetközi társadalomtudományi kutatási trendekről és a prognosztikai módszerekről szóló tájékoztatást és mindjobban közelíteni az akadémiai információs intézeti funkcióhoz, amelynek betöltésére a mi hagyományaink és körülményeink szerint nincs szükség újabb intézetre, hanem az Akadémiai Könyvtárt lehet és kell azzá fejleszteni.

A tudományos funkciók immár másfél évtizede alkotják szerves részét a könyvtár tevékenységének és ennek irányát az MTA Elnöksége szabta meg. Tudós könyvtárosok mindenkor is működtek az Akadémiai Könyvtárban,⁹ de magának az intézménynek, tudományos műhelyként történő fejlesztése a közelmúlt másfél évtizedének fordulata, egyik legnagyobb vívmánya. A tudományos munka felé forduló könyvtáros nem új jelenség a tudományos könyvtárak életében, az azonban annál inkább, hogy az effajta érdeklődést, törekvést szervezetten össze lehessen kapcsolni intézményi érdekekkel, mi több anyagilag — erkölcsileg ösztönözni ezt az összekapcsolást. A kutatás és a könyvtári tevékenység között ezzel még nem szűnik meg a kétféle munka jellege közötti különbség. Az egyik alkotó, a másik szolgáltató, transzmissziójellegű, de az intézményesített tudományos munka belevisz a könyvtári munkába egy olyan elemet, ami gazdagítja, színesíti, alkotóbbá teszi azt és ezáltal azt is, aki műveli, továbbá magát az intézményt is, végső soron pedig tudományt gazdagító tényezővé válik. Ki más is lehetett volna ennek az új tudományos könyvtári koncepciónak a támasza, mint a Magyar Tudományos Akadémia? Az Akadémiai Könyvtár „műhelyéből” kritikai kiadások, szaktudományi munkák, tanulmányok (irodalom- és művelődéstörténet, nyelvészet stb.) sokasága került ki harmonikusan ötvöződve az egyéb könyvtári tevékenységekkel.

A szervező funkciók a tudományos funkciókhoz hasonlóan ugyancsak az utóbbi másfél évtizedben alakultak ki. Az Akadémiai Könyvtár az intézeti könyvtáraknak — ezek száma 40 — gyűjteményeivel mintegy két és félmillió dokumentumbázist alkot, az ország tudományos potenciáljának egyik erőssége, nemzetközileg is számottevő. A könyvtár hálózati központja a kutató-intézeti könyvtáraknak, szakmai-módszertani segítője, tapasztalatcsere-központja („clearing-house”-szerű) feladatokat lát el. Tevékenységének e vonatkozását erősítenie kell, különös tekintettel az országos könyvtári és az akadémiai könyvtárközi munkamegosztás szükségleteire és lehetőségeire a beszerzésben és a tájékoztatásban. A szervező feladatok körébe tartozik az akadémiai kiadvány-tartalék kezelése, bizonyos központi szolgáltatások kialakítása (pl. tároló raktárban elhelyezni az intézetek inkurrens, de tudománytörténetileg értékes állományát), illetőleg fejlesztése (pl. reprográfiai technika).

*

Az Akadémiai Könyvtár a maga sokrétű funkciórendszere, a gyűjteményi, a tájékoztatási, a tudományos és a szervező funkciók ötvözete által, a könyvtári, levéltári, muzeális, információs intézeti és tudományos műhely feladatköreivel sajátos típusú és integrációjú tudományos intézmény. De nemcsak mint intézmény képvisel integrációt, hanem gyűjteményei és szolgáltatásai által — az intézeti könyvtárakkal egyetemben — a tudományos kutatás interdiszciplinaritásának, integrációjának műhelye is.

Sok szó esik az utóbbi években az ún. információ-robbanásról vagy forradalomról, a tájékoztatás jelentőségéről, nehézségeiről, hatékonyságáról.¹⁰ Egy tudományos nagykönyvtár hatékonyságát egyáltalán nem vagy alig lehet mérni. Aligha volt még a történelem során olyan valóban robbanó hatású tudományos tájékoztatási szolgálat (amikor pedig így a fogalom még csak nem is létezett), mint amilyent Marx élvezett a British Múzeumban „A Tőke” megalkotásához. A tudományos alkotásban — a jéghegy messze látható csillo-

gásában — általában a tudományos nagykönyvtárak képezik a jéghegy nem látható, víz alatti részét.

Ilyen az Akadémiai Könyvtár is a maga 150 éves történetével, melynek során közvetlenül és közvetve jelentős alkotások megszületésének százait — ezreit tette lehetővé.

Az Akadémia régi jelmondata „Borúra-derű” a könyvtár viszontagságokban nem szűkülő 150 esztendejére úgy érvényes, hogy az Akadémia átszervezése óta került egyértelműen és folyamatosan a derűs oldalra. Jó hagyományainak tiszteletével és megőrzésével és a megújulásra való készséggel készül történelme új lapjait írni.

JEGYZETEK

¹ Teleki József „előlül” és Döbrentei Gábor „titoknok” aláírásával.

² Jelenkor. Politikai tekintetben a két haza 's külföld hírlveleiből szerkesztő 's értesítő toldalékkal kiadja *Helmecczy Mihály*. Pest, 1844. Tizenharmadik évi folyam. 103—104. sz. 618. l.

³ A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825—1973. Összeáll. *Fekete Gézáne* Bp. 1975. 609. l.

⁴ Néhány idézet: „A régi akadémikusok székfoglalóinak címéből, megválasztási és életkori adataiból megdöbbenően érdekes képet sikerült rekonstruálnom mind a szabadságharc előtti, mind a kiegyezést megelőző korszak akadémiai biológiáját illetően . . . ezzel a munkával kivételesen jó szolgáltatásokat tettek a magyar tudománytörténetnek.” (*Balogh János* akadémikus 1975. febr. 27-i leveléből, MTA Ig. irattár).

„Az ilyesmi [ti. a kötet] igénytelennek látszik, valójában azonban meg tudom ítélni, hogy rengeteg munka van benne, gondos szemek és kezek aprólékos fáradozása, amellet pedig a kiadvány a jelen és jövőbeli tudományos kutatás számára nélkülözhetetlen.” (*Bartha János* akadémikus 1975. márc. 4-iki leveléből, MTA Ig. irattár.)

⁵ MTA Elnöksége 123/1961 (01.27) sz. határozata a Könyvtárról.

⁶ Új Írás, 1975. október, 58—70. old.

⁷ Pl. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840—1970 (Szerk. *Darabos Pál* és *Domsa Károlyné*) 3 kötetben több mint ezerkétszáz oldalon, *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854—1949.

⁸ A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának Katalógusai (eddig 8 kötete jelent meg), vagy a rendszeresen kiadott kandidátusi és doktori disszertációk katalógusa.

⁹ A hajdani főkönyvtárnokok valamennyien tudományáguk jeles művelői voltak, így *Toldy Ferenc* „a magyar irodalomtörténetírás atyja”, aki 1851-ig látta el a főkönyvtárnok teendőket, őt követte *Hunfalvy Pál* (1851—1891) a kiváló nyelvész és etnográfus, őt *Fröhlich Róbert* (1892—1894) régész, majd *Heller Ágost* (1894—1902) természet-tudományi író és tudománytörténész vette át a könyvtár vezetését. *Szily Kálmán* (1905—1924) nyelvész, természettudós két évtizeden át töltötte be ezt a posztot, *Ferenczi Zoltán* (1925—1927) irodalomtörténész mindössze két évig, de igen eredményesen, *Szinnyei József* (1928—1943) nyelvész, majd *Melich János* (1943—1948) ugyancsak nyelvtudós zárja le a múlt tudós főkönyvtárnokainak sorát. De nem maradhat említés nélkül, hogy a tudós főkönyvtárnokok mellett olyan tudós könyvtártszervezők szolgáltak, mint a nyelvész *Budenz*, a régész *Rómer Flóris* és mások.

¹⁰ Ld. a szerző cikkét „Információs forradalom, vagy 'kettős Micimackó-effektus'”. Tudomány és Műszaki Tájékoztatás, 1976. 6. sz. 239-241. l.

A könyvtár — mint tudományos műhely

Köpeczi Béla

Különböző vitákban gyakran felmerült a kérdés, milyen szerepe van a nagy-könyvtáraknak a tudományos kutatásban. Némelyek nosztalgiával emlegetik azokat az időket, amikor jeles ifjú tudósok saját kutatómunkájuk végzésére szerződtek el a könyvtárakhoz, s minimális könyvtárosi tevékenységet folytattak. A könyvtári kutatónak ez a típusa kétségkívül a múlté, mégpedig nem szubjektív okok miatt, hanem azért, mert *megváltozott* a tudományos könyvtárak funkciója. Ma e könyvtáraktól nemcsak azt kell elvárunk, hogy megfelelő beszerzési politikát és rendszeres katalogizálást folytassanak, a könyvkölcsönzést bonyolítsák és a szűken vett tájékoztató munkát elvégezzék, hanem olyan információs és dokumentációs feladatok ellátását is, amelyek régebben jórészt maguknak a kutatóknak volt a dolga. A hihetetlenül megnőtt könyv- és folyóiratkiadás, a teljesebb nemzetközi tájékozódási igény, az interdiszciplinaritás és általában a metodika új szempontjai megkívánják azt, hogy a kutató munkájában sokoldalúan támogassák olyan intézmények, amelyek e feladatokra nemcsak szaktudásban, de szervezetségben és technikailag is fel vannak készülve. Ezt a könyvtári tevékenységet olyannak tartom, amely nélkül ma aligha lehet megfelelő tudományos kutatást végezni.

Alkotó tevékenység-e ez? Némelyek kételkednek abban, hogy e kérdésre pozitív választ lehet adni. Meggyőződésem, hogy e tekintetben is lehet alkotó módon dolgozni és pedig nemcsak a tudomány, hanem az egész társadalom szempontjából hasznosan. A társadalmi munkamegosztásban a technikai fejlődéssel párhuzamosan kialakultak olyan funkciók, amelyek felhasználnak tudományos eredményeket, de lényegében szolgáltató jellegűek. Most, amikor többek között azzal foglalkozunk, hogy a társadalomtudományok területén milyen az információ-dokumentáció állapota, világosan látjuk, hogy a modern tájékoztatási szervezet kialakításában és az eszközök felhasználásában elmaradtunk, s ez az elmaradás visszahat a tudományos kutatásra is, megnehezíti, hátráltatja azt.

A tudományos könyvtárak feladatainak megváltozása nem jelenti azt, hogy az adott könyvtárnak mint intézménynek és a könyvtárosnak mint egyénnek, ne volna lehetősége arra, hogy speciális kutatómunkát is végezzen. Természetesen az egyéni képességeket, a könyvtár funkcióit, a tudáspolitikai célkitűzéseket kell figyelembe venni, amikor a feladatokat meghatározzuk és megfelelő arányokat kell kialakítani a különböző tevékenységi körök között.

Szeretném itt is mindenekelőtt *a könyvtárnak mint intézménynek* a kutatómunkáját kiemelni, hiszen ma egyre inkább arra törekszünk, hogy a rendelkezésre álló szellemi és anyagi erőket a társadalom, a gazdaság, a kultúra

továbbfejlesztése szempontjából fontos kérdések vizsgálatára koncentráljuk. Ez a koncentráció ad lehetőséget arra is, hogy a könyvtárnak mint tudományos műhelynek bizonyos profilja legyen. Megjegyzem, hogy ilyen módon az egyéni munkákat is megfelelően lehet integrálni, persze nem erőltetve a témaazonosságot ott, ahol ez nem létezik. E néhány megjegyzés előrebocsátása után szeretnék szólni a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának* mai kutató tevékenységéről, amely, megítélésem szerint, meglehetősen széles körű.

A könyvtár most már több mint másfél évtizede feladatának tekinti, hogy megfelelő tájékoztatást adjon a *tudománypolitika és a kutatásszervezés* számára arról az irodalomról, amely külföldön a tudományos kutatás témakörében megjelenik. A Tudományszervezési Tájékoztató 16. évfolyamát érte meg s évente hat számban adott összefoglalót az egyes országok tudományának állásáról, a kutatás szervezéséről, a tudomány és a gyakorlat közötti kapcsolatokról, a tudományos eredmények hasznosításáról. A Tájékoztató nagy szolgálatot tett könyv- és folyóirat-ismertetéseivel és bibliográfiájával is. A hazai sajtó, de a külföldi folyóiratok is gyakran idézik, összeállításait átveszik. A könyvtár gondozásában indult meg a Tudományszervezési Füzetek sorozat,* amely önálló monográfiák formájában dolgozza fel a tudománypolitikát érintő fő kérdéseket, s ezzel tevékenyen járul hozzá a „science of science” magyarországi kifejlesztéséhez is.

Ehhez a feladatkörhöz kapcsolódik az az irodalom, amely a könyvtári munka, a *tudományos tájékoztatás elméletével és módszertanával* foglalkozik, s amely hasznosan egészíti ki ismereteinket részben a saját, részben a külföld ilyen jellegű tapasztalatainak és problémáinak bemutatásával. A társadalomtudományi információ országos rendszerének megszervezésével sor kerül az Akadémiai Könyvtár ilyen irányú tevékenységének kibővítésére, s reméljük, hogy ez a munka nemcsak gyakorlatilag hoz majd eredményeket, hanem az elméleti és módszertani irodalmat is gazdagítja.

A magyar tudományosság egyik gyengéje a *tudománytörténet* lemaradása. Az Akadémia Könyvtára különösen az Akadémia és intézményei vonatkozásában sokat tett a történeti kérdések feldolgozása érdekében. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményeiben olyan munkák jelentek meg, amelyek a magyar művelődéspolitikai egyes vonatkozásait, az Akadémia testületeinek, könyvtárának tevékenységét dolgozták fel a különböző korokban.

A szorosabban vett könyvtári feladatokhoz tartozik a különböző, a könyvtár és a kéziratár anyagához kapcsolódó *forráskiadványok, bibliográfiák és katalógusok* kiadása, amelyek nem egyszerűen mutatók, hanem a kutatás nagyon fontos segédeszközei, különösen a tudománytörténet szempontjából. Szükséges volna, hogy az Akadémia Könyvtára a tudománytörténet egyik műhelyévé váljék, s széles körű együttműködést alakítson ki e tekintetben más kutatóhelyekkel.

Hogyan állunk a nem szorosan vett könyvtári kutatómunkával? A könyvtár fő gyűjtőkörébe tartozik a *nyelvtudomány és az irodalomtudomány*, s ezekkel kapcsolatban kutatási tevékenység folyt és folyik. Külön is szeretném kiemelni a szövegkritikai kiadásokat: a könyvtár munkatársai részt vettek *Arany és Mikszáth* művek megjelentetésében. A szövegkritikai kiadások a magyar tudomány és könyvkiadás jelentős teljesítményei a felszabadulás után, s úgy

* A könyvtártól az MTA Tudományszervezési Csoportja vette át a sorozat gondozását.

tűnik, hogy még nagyobb erőfeszítésekre van szükség, egyrészt a már régebben indult sorozatok befejezése, másrészt új kritikai kiadások előkészítése és viszonylag rövidebb idő alatt történő kiadása érdekében.

Az Akadémiai Könyvtár egyik különgyűjteménye a *Keleti Gyűjtemény*, amely egyik bázisa a hazai orientalisztikai kutatásoknak. A munkatársak éltek is ezzel a lehetőséggel: perzsa, mongol, kínai, tibeti, török és más keleti nyelvek és kultúrák kérdéseiről adtak ki különböző közleményeket. A gyűjtemény és egyben a hazai orientalisztika nemzetközileg is jelentős vállalkozásának ígérkezik a keleti kéziratos művek több kötetes katalógusának kiadása.

Mint e példák mutatják a társadalomtudományok egyes ágaiban végzett kutatómunka kapcsolódik a szűkebben vett könyvtári tevékenységhez is. Nyilvánvaló, hogy a könyvtári, kéziratári és a levéltári állomány feldolgozása tette lehetővé a kutatást és az eredmények publikálását. Így függ össze a sokszor csak technikainak tekintett könyvtárosi szakszolgáltatás a tudományos kutatással, s érdemes erre az összefüggésre is felfigyelni.

A tudományos munkának ez a nagyon vázlatos áttekintése azt bizonyítja, hogy az Akadémiai Könyvtár az elmúlt negyedszázadban a magyar tudománynak, mindenekelőtt a társadalomtudománynak *jelentős műhelyévé alakult*. Jelenleg az állandó főfoglalkozásúak száma 126, közülük mintegy harmincnek kutatónappal könnyítik meg a kutatást, hosszabb alkotószabadságot kapnak és minden esztendőben többen külföldi tanulmányi-kutatási kiküldetésben is részesülnek. 1950-től a könyvtár munkatársai 83 monográfiát, 692 tanulmányt és cikket, 25 forráskiadványt és szövegkritikai kötetet, 44 bibliográfiát és katalógust jelentettek meg több ezer szerzői ív terjedelemben, ami összességében is mutatja milyen széles körű volt a tevékenységük.

A könyvtár kutatási feladatainak és a kutatási hálózatban elfoglalt helyének még pontosabb meghatározásával, megfelelő személyi kiválasztással és neveléssel és a munkafeltételek javításával el kell érünk azt, hogy az Akadémiai Könyvtár még igényesebben el tudja látni *kettős feladatát*. A 150 éves könyvtári múlt arra kötelez, hogy a modern könyvtári szolgáltatás valamint a könyvtári és levéltári adottságokon alapuló a tudományos kutatás lehetőségeit egymással összefüggésben vegyük tekintetbe, amikor a könyvtár jövőjéről gondolkozunk.

Az MTA Könyvtára állományának alakulása 1844—1975

	egység		egység
1844	55—60 000	1951	527 035
1865	102 000	1955	603 199
1870	115 000	1960	896 672
1890	134 000	1965	1 096 414
1900	141 000	1970	1 245 942
1915	217 000	1975	1 404 665
1925	262 000		
1949	298 000		

A "G. Telekiek" alapítványa"

F. Csanak Dóra

Az Akadémiai Könyvtár alapját 1826. március 17-én vetette meg *Teleki József*, a Tudós Társaság későbbi első elnöke, azzal, hogy maga és testvérei, valamint kiskorú féltestvérét képviselő mostohaanyja nevében felajánlotta a Társaságnak az apjuktól örökölt, mintegy 30 000 kötetes családi könyvtárat.

E gyűjteménnyel a könyvtártörténeti kutatás mindmáig alig foglalkozott, holott mind állományának nagyságát, mind pedig összetételét tekintve kiemelkedő hely illeti meg a korabeli főúri könyvtárak között. Mellőzésének több oka is lehet. Az egyik, hogy a könyvtár anyagáról nem jelent meg nyomtatott katalógus; az állományrészek azonosítása és elemzése a sok és sokféle, egymástól eltérő s gyakran töredékes kézíratos katalógus alapján viszont fáradságos feladatot ró a kutatóra. Továbbá: a tényleges könyvállományt sem állt módjában a későbbi kor kutatójának megvizsgálni, mert 1865 után beolvasztották az Akadémiai Könyvtár egységes szakrendszerébe. Így ma már csak a teljes régi könyvanyag átvizsgálásával rekonstruálható a könyvtár alapját képező Teleki-gyűjtemény.

A Teleki-család felemelkedése a 17. század végén, *Teleki Mihály* erdélyi kancellár idején kezdődött; ő kapta *I. Lipóttól* maga és utódai részére a grófi, majd a római szent birodalmi grófi címet. A szellemi érdeklődés és könyvszeretet régtől fogva jellemezte a családot. A fennmaradt adatok szerint már a kancellár apja, *Teleki János* kővári kapitány rendelkezett könyvtárral, utódai pedig generációkon át szinte kivétel nélkül könyvgyűjtők voltak: nemcsak a család férfitagjai, hanem gyakran az asszonyok is értékes saját könyvtárakat hoztak létre.

Az Akadémiai Könyvtár alapjául szolgáló könyvgyűjtemény — bár örökségképpen elvétve az előző nemzedék tulajdonából származó könyvek is kerülhettek belé, — lényegében az alapító elnök nagyapjának, a koronaőr *Teleki Józsefnek* (1738—1796) köszönhetette létrejöttét, az elnök apja, a septemvir *Teleki László* (1764—1821) kezén pedig kiemelkedő nagyságú és jelentőségű gyűjteménnyé fejlődött.

Teleki József, a felvilágosodás korának nagy műveltségű alakja, ifjúságától fogva kitűnt könyvszeretetével. Szellemi arculatának alakulására mind apai, mind anyai rokonságából közvetlenül hatottak a kor legműveltebb és könyvszeretetükről ismert személyiségei: szülein kívül anyai nagybátyja, *Ráday Gedeon* és egy Teleki-özvegy nagynénje, *Árva Bethlen Kata*, később pedig vele csaknem egykorú nagybátyja és barátja, *Teleki Sámuel* — valamennyien neves könyvtáralapítók és művelt mecénások voltak. Mestere, *Bod Péter* (1712—1769), a jeles irodalomtörténész így írt a 15 éves Teleki Józsefről:

„Vettem valami könyveket ő Nagysága számára . . . mellyeknek árrok többre megyen 20 magyar Forintoknál, de ha ötven Forintos Paripával ajándékoztam volna meg, úgy nem örvendhetett volna, mint ezeknek örvendett.”

Külföldi tanulmányútján, Bázelen, Hollandiában és Párizsban széles körű műveltséget szerzett, s gazdag könyvgyűjteménnyel tért haza, sajátos érdeklődésének megfelelően elsősorban természettudományi műveket és a felvilágosodás korának legfrissebb tudományos, szépirodalmi és politikai alkotásait vásárolta meg.

Könyvtára igen nagy szerepet játszott életében, állandó munkaeszközként mindennapjainak elválaszthatatlan része lett. Ez az oka annak, hogy nem egyetlen könyvgyűjteménnyel rendelkezett, hanem — minthogy élete úgy alakult, hogy az év egyik részét rendszeresen Erdélyben töltötte, a másikat pedig Magyarországon, előbb felesége családi kastélyában, Szirákon, utóbb a mindinkább a közélet és szellemi élet központjává fejlődő Pesten, — mindhárom fő tartózkodási helyén sok könyve volt. A sziráki gyűjteményről nem maradt fenn egykorú katalógus, főképpen *Aranka Györgynek*, a neves irodalom-szervezőnek és nyelv művelőnek (1737–1817), az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság számára gyűjtött, elbeszélő történeti forrásokat számbavevő jegyzékéből tudunk a létezéséről; a marosvásárhelyi és pesti könyvtárak katalógusai azonban azonosíthatók a fennmaradt kéziratok jegyzékével.

A marosvásárhelyi könyvtár állományának 1782-es állapotát ismerjük, későbbi feljegyzés nincsen róla. Ekkor 1483 művet tartalmazott 2497 kötetben. Volt azonban ezen kívül *Teleki Józsefnek* Vásárhelyen egy külön felállított „Erdélyi Magyar Theca” elnevezésű gyűjteménye is, amely javarészt magyar vonatkozású, főleg tudományos (történelmi, irodalmi, földrajzi stb.) feldolgozásokat, kisebb részben pedig magyar nyelvű alkotásokat tartalmazott (378 művet 413 kötetben).

A gróf könyvtára sajátos célját híven tükröző szakrendszert dolgozott ki a gyűjtemény számára. Ennek alapelveit *Samuel Formeynek* (1711–1797) a francia származású publicistának és tudománynpszerűsítőnek, a berlini akadémia örökös főtítkárának, a francia enciklopédia egyik kéziratok előzménye szerzőjének „Conseils pour former une bibliothèque peu nombreuse mais choisie” című művéből merítette. Ez a munka két fő csoportra osztja a kiadványokat, az egyik a lexikonok, szótárak, összefoglaló művek, forráskiadványok, kompendiumok együttese, a másik a tulajdonképpeni „műveket” tartalmazza; mindkét csoport további alcsoportokra oszlik a különböző tudománysszakok szerint. E korára nagyon jellemző szakrendszer igen jól tükrözi *Teleki József* gyűjteményének sajátos jellegét; kiemelkedően hangsúlyos szerephez jutnak a könyvtárban a felvilágosodás korának jellegzetesen új típusú kiadványai: az egyes tudománysszakokat bemutató történeti összefoglalások (filozófiatörténet, matematikátörténet), a szöveggyűjtemények, a forráskiadványok, vagyis az olyan jellegű kiadványok, amelyekben nap mint nap felmerülő kérdéseknek utánanézhethet a tulajdonos. A „művek” között a személyes érdeklődést kielégítő, gondosan válogatott darabok találhatók meg. *Teleki József* könyvtára nem enciklopedikus barokk főúri könyvgyűjtemény, nem egy fényűző élet díszét jelentő nemes szórakozás eredménye, vagy bibliofil hajlamokat tükröző értékes gyűjtemény volt, hanem egy, a kor által felvetett problémákról a legújabb irodalomban tájékozódni kívánó intellektus „munkakönyvtára”. A marosvásárhelyi gyűjteményben találjuk meg a gróf műveltsége alapjának megszerzésében szerepet játszó könyveket, az

újabb beszerzések között történelmi, teológiai, filozófiai, matematikai, természettudományi és irodalmi művek vannak kiemelkedő számban. A pesti könyvtár, amelyben további 1723 művet gyűjtött össze 3231 kötetben, — az említettekén kívül — különösen a modern európai (francia, német, angol, olasz és spanyol) szépirodalom, a legújabb történelem (kiemelkedő számban a francia forradalom előzményeivel, magával a forradalommal, a nagy felvilágosult uralkodókkal, II. Friggyessel, Mária Teréziával és II. Józseffel foglalkozó munkák), tankönyvek és nevelési kérdéseket tárgyaló művek (*II. József* uralkodása idején *Teleki* tankerületi főigazgató lett), s hungarikák gazdag gyűjteményét tartalmazta; ez utóbbi csoport jelentékeny példányszámával is tükrözte *Teleki József* fokozódó érdeklődését a hazai tudomány és irodalom iránt. A pesti könyvtárat még inkább jellemezte a modernség, mint a vásárhelyit; több mint kétharmad részben 1750 után megjelent munkákból állt. Katalógusa a gróf halála után készült; nem is a marosvásárhelyi szakkatalógus elvei szerint, hanem a könyvtárat alkotó főbb tudománysszakok mellett speciális jegyek (hungarika-jelleg, kéziratosság vagy kötetlen, krudában maradt állapot) alapján csoportosítva mutatja be az állomány összetételét.

Teleki József utóbb két barátjának és pártfogoltjának könyvtárát is megvásárolta: az író és szerkesztő *Péczei József* (1750–1792) könyvtárának külföldi anyagát (682 művet 1270 kötetben) és a csaknem két évtizeden át titkári minőségben mellette élt tudós történetíró *Cornides Dániel* (1732–1787) főleg magyar vonatkozású művekből álló, mintegy 2000 kötetes könyvtárát, kézirat-, kép- és éremgyűjteményét. E két könyvtár megvételével azonban nem elsősorban saját gyűjteményét kívánta gyarapítani, hanem részint az elhunytak örököseinek támogatását tartotta szem előtt, részint pedig a szétzóródástól akarta megóvni a gyűjteményeket.

Számos adat tanúskodik arról, hogy — bár *Teleki* elsősorban a maga érdeklődésének megfelelően vásárolta könyveit — nemcsak maga használta gyűjteményét, hanem több író és tudós rendelkezésére is bocsátotta. Kéziratait és régi könyveit különféle hazai tudományos összefoglalások elkészítéséhez használták fel, a modern állomány pedig nemcsak a gróf és közvetlen hozzátartozói, de más neves alkotó személyiségek korszerű tájékozódásának is eszközévé válhatott.

Teleki József halála után két fia örökölte a könyvtárat, s ők az osztozás igazságosságának biztosítása érdekében nagybátyjuk, az erdélyi kancellár és marosvásárhelyi *Teleki-Téka* alapító *Teleki Sámuel* tanácsát is kikérték. Az általa javasolt módon vették számba a könyvtár különféle részeit s kettéosztották a gyűjteményt, amelyre *Teleki József* — fia tanúsága szerint — 30 000 forintot költött.

Az idősebb fiú, *Teleki László* további könyvgyűjtő tevékenysége nyomán megszokszorozódott a gyűjtemény. A fejlődés sok tekintetben az előzmények szerves folytatását mutatja, utóbb azonban mindinkább az eltérő jegyek kezdenek dominálni.

Teleki László apja halálakor 32 éves, tanulmányait csaknem egy évtizeddel azelőtt befejezte, s megkezdte közéleti pályafutását. Széles körű műveltséget szerzett, marosvásárhelyi diákkorában matematikai képességeivel tűnt ki, utóbb Pesten jogot tanult, történeti tragédiák írásával is próbálkozott, majd a göttingai egyetemen a történelem, statisztika, államtudomány és közgazdaságtan irányában szélesedett ki tudományos érdeklődése. Ennek nyomán

nyugat-európai tanulmányútján, főleg Angliában, az állami és szociális intézmények, a parlament, a kórházak, börtönök, valamint a tudományos intézetek keltették fel a figyelmét. Hazatérése után az erdélyi kormányshéknél lett titkár, utóbb pedig az erdélyi királyi tábla assessora. A századfordulóig Erdélyben élt, majd Magyarországra költözött, s itt mint Somogy megye főispáni adminisztrátora, majd a hétszemélyes tábla bírása tevékenykedett. Hivatali szolgálata mellett már Erdélyben, az 1790-es években aktívan részt vett az Erdélyi Magyar Nyelvvelő Társaság és a vele kapcsolatos Kéziratkiadó Társaság munkájában, ő töltötte be a pénztárosi tiszte. Az 1800-as évek elejétől mindinkább egy tudós társaság létrehozásának gondolata foglalkoztatta, ahogy *Bajza* írja róla: „neki a tudós Társaság kedvenc eszméje volt”. Előbb „A magyar nyelv előmozdításáról buzgó esdeklései gróf Teleki Lászlónak” címen adott közre egy tanulmányt nyomtatásban (1806.), később maga tűzött ki pályadíjat egy tudós társaság felállításának módját kidolgozó mű készítésére. A beérkezett 12 pályamű elbírálása után német nyelven kiadta saját elgondolását is „Über die Einrichtung einer gelehrten Gesellschaft in Ungarn” címmel (1810). Bár a tudós társaság ekkor még nem valósulhatott meg, *Teleki László* az 1810-es évek tudományszervező törekvéseiben is szerepet vállalt. Ő lett 1817-ben a tudományos és irodalmi munkák jutalmazására létrehozott Marczibányi-alapítványt gondozó bizottság első elnöke, s az alapítvány pályadíjai mellé maga is jutalomkérdést tűzött ki.

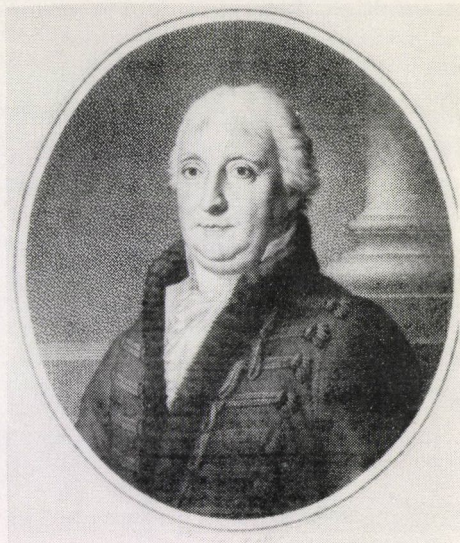
A Teleki-tervezte tudós társaság kettős célt valósított volna meg: elsőként a nemzeti nyelvű tudományosság lehetőségének megteremtését (e célkitűzés függvényeként foglalkozott *Teleki* különös érdeklődéssel a nyelv kérdéseivel), másodikként pedig a fejlett külföldi országok tudományos eredményeinek megismerését és megismertetését. *Teleki László* ifjúkorától fogva gyűjtötte a könyveket, már apja életében megvetette saját külön gyűjteménye alapjait. Könyvtárát az apai könyvtárral összehasonlítva megállapítható, hogy kevésbé törekedett személyes érdeklődésének kielégítésére, s alacsonyabb volt gyűjteményében a legfrissebb publikációk arányszáma is. Értékes művek viszonylagos teljességének megszerzésén munkálkodott. Ezzel függ össze az az igyekezete, hogy egészében megszerezze magának neves könyvgyűjtők hagyatékát, pl. a debreceni patikus, *Kazay Sámuel* értékes gyűjteményét (amely azonban nem került tulajdonába), de olyan esetről is tudunk, amikor nem a tulajdonos halála vagy életkörülményeinek változása miatt eladásra kerülő könyveket próbált megvenni, hanem maga volt a kezdeményező. Így pl. igyekezett rábeszélni *Sinai Miklós* debreceni klasszika filológus, egyháztörténész professzort (1730–1808), hogy adja el neki értékes könyvtárát. Az apja halála utáni osztozkodáskor is elsőnek az értékes, magyar vonatkozású Cornides-gyűjteményre jelentette be az igényét; öccsét a tulajdonképpeni atyai könyvtárból kívánta megfelelő értékben kielégíteni. *Teleki József* könyvei közül tehát csak egy kisebb részt kért magának, igaz viszont, hogy nagy hozzáértéssel válogatta ki a legjelentékenyebb művek javát.

A gyűjtemény kéziratos katalógusai alapján képet alkothattunk *Teleki László* könyvtára alakulásának több fázisáról. A teljes állományt leíró első kéziratos jegyzék, 1803 után készült, s ehhez a közvetlen indítékot valószínűleg a Nemzeti Múzeumot és könyvtárát alapító *Széchenyi Ferenc* (1754–1820) nyomtatott könyvtár-katalógusának megjelenése adta. Ismeretes, milyen céltudatos művelődéspolitikai koncepció szerint küldte szét *Széchenyi* az első katalógusköteteket hazai és külföldi intézményeknek s magánszemélyeknek

1. A koronaőr Teleki József (1738–1796)

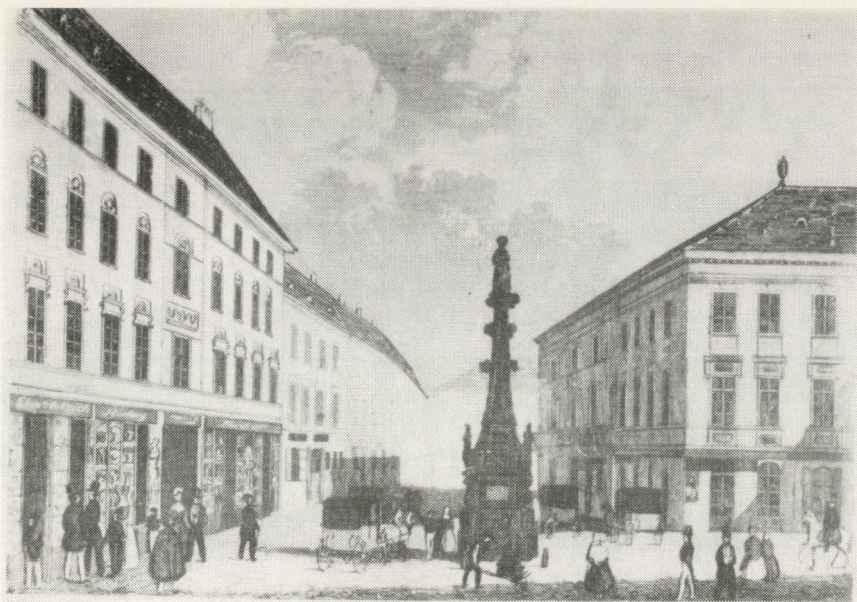

2. A septenvir Teleki László (1764–1821)

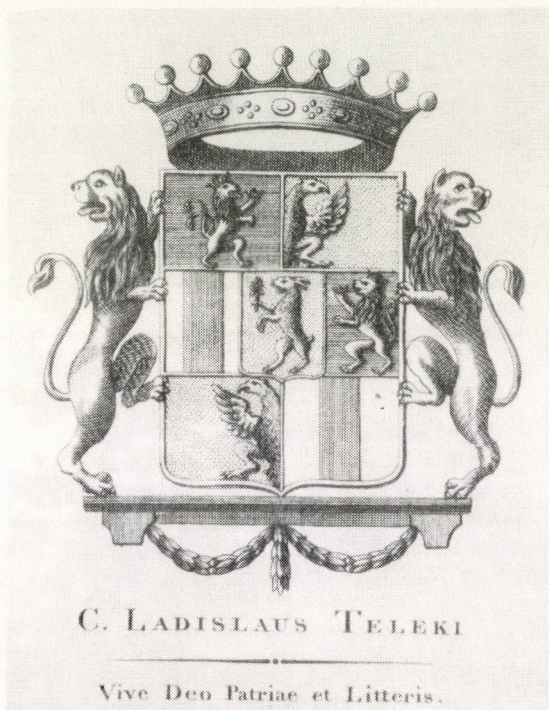

3. Az Akadémiai Könyvtár alapítója, Teleki József (1790–1855)

5. A Szervita-téri Teleki-ház (a kép jobb oldalán)

4. Teleki László exlibrise

egyaránt. *Teleki László* is kapott egy példányt, s mint köszönőleveléből megtudjuk, a példa arra buzdította, hogy olyan jelentőségű gyűjteménnyé fejlessze a maga könyvtárát is, amelyről érdemes lesz hasonló, szakszerű nyomtatott katalógust közreadni. A köszönőlevél 1802-ből való, a legkorábbi kéziratok katalógusa pedig nem tartalmaz 1803 után megjelent műveket, vagyis az e dátumot követő időben készülhetett. Széchényi könyvtárának katalógusa azonban csak indítékot jelentett, közvetlen mintául nem szolgált *Teleki* számára. A Széchényi-katalógus ugyanis betűrendes, s a betűrendes főrészt szakrendes index-kötetek egészítik ki; *Teleki László* katalógusa viszont szakrendben készült (e kétkötetes kéziratok jegyzék díszes bőrkötést kapott). Utóbb, további szakjegyzékek mellett felállítás szerinti, azaz helyrajzi, és tudományok szerinti betűrendes listák is készültek a könyvvállományról. *Teleki László* szakrendszere inkább *Teleki Sámuel* nyomtatott katalógusával mutat rokon vonásokat, bár nem annyira részletező, mint az.

A jegyzékek is arról tanúskodnak, hogy a *Teleki*-könyvtár jellegét ugyanaz az egymással szervesen összefonódó kettősség határozta meg, mint amelyet *Teleki* a tudós társaság elé tűzött célul. Az állomány két részre oszlik: a magyar és magyar vonatkozású (elsősorban történeti munkákból álló) művek csoportjára, illetve a „libri varii generis”-ként említett másik részre, amelyen belül az állomány egy enciklopedikus gyűjtőkörű könyvtár szakjainak rendjében tagolódik tovább. A gyűjtemény ugyanakkor olyan speciális vonásokat is mutat, amelyeket a szakkatalógus tudatosan is kifejezésre kívánt juttatni. Így pl. külön csoportot alkotnak a könyvritkaságok: az ősnymtatványok és aldinák; a köz- és magánkönyvtárak különféle nyomtatott katalógusai (62 mű 126 kötetben), s végül feltűnően nagy számban és külön szakba gyűjtve megtaláljuk a külföldi tudós társaságok és akadémiák kiadványait és folyóiratait: 51 sorozatot 1222 kötetben. Képviselve volt a gyűjteményben publikációival a párizsi, dijoni, londoni, pétervári és berlini akadémia, a bolognai, brémai, stockholmi, lübecki, duisburgi, göttingai, wittenbergi és lipcei egyesület vagy tudós társaság. Mindez arra vall, hogy *Teleki László* fontosnak tartotta a magánkönyvtárak állományának feltárását a köz, a nyilvánosság számára, gyűjtötte az ilyen jellegű kiadványokat s maga is közre kívánta adni könyvei nyomtatott jegyzékét, sőt élete utolsó évében személyesen vett részt könyvtára kéziratok szakkatalógusának elkészítésében: az 1820–21-ben készült jegyzék a gróf saját keze írásában maradt az utókorra. A hazai tudományos élet megszervezésére irányuló törekvéseivel függött össze gyűjteményének a külföldi akadémiák és tudományos társaságok kiadványaiból tudatosan kialakított gazdag szakcsoportja is.

Az 1803-ban még csak 6742 művet 12 531 kötetben tartalmazó könyvtár állománya 1820–21-re már 7720 mű 17 391 kötetére növekedett. Ez a szám azonban nem jelenti a teljes állomány nagyságát. Az ekkor készült katalógusokat ugyanis nem kötötték egybe, s a magyar és magyar vonatkozású anyagot, továbbá a teológiai műveket számba vevő lista vagy nem készült el, vagy elkallódott, mert e művek nem szerepelnek a fennmaradt jegyzékekben. Egykorú feljegyzés szerint *Teleki László* halálakor, 1821-ben 24 000 kötetből állt a könyvtár; az 1826-os alapítólevél már körülbelül 30 000 kötetről szól, s az 1844-es átvételről fennmaradt adatok is ez utóbbi számot igazolják. A gyűjtemény tehát gyors ütemben gyarapodott: *Teleki József* pesti könyvtárához képest fia gyűjteményének megfelelő szakjai 20–25 esztendő alatt öt–hat-szorosukra, olykor tizszeresükre szaporodtak. Rendszeres és nagy összegű

vásárlásokról tanúskodnak a nyilván szórványosan fennmaradt számlák Ivanics Zsigmond és Kilián György pesti könyvkereskedőktől. *Teleki* levelezéséből pedig képet alkothatunk külföldi beszerzéseiről is. Fiai külföldi tanulmányútján pl. velük utazó mentoruk rendszeresen teljesítette a gróf könyvvásárlási megbízásait. Könyveket vett neki — többek közt — Göttingában; Párizsban 1000 aranyért megszerezte számára a francia enciklopédia sorozatát, Londonban pedig a *Philosophical Transactions* című tudományos folyóirat köteteit.

Bár könyvtára kincseinek megismertetése a nyilvánossággal csaknem két évtizeden át foglalkoztatta *Teleki Lászlót*, arra nem gondolt, hogy halála után közcélra adja át gyűjteményét. Az állomány együtt tartásáról azonban gondoskodni kívánt, ezért már 1812-ben egy végrendelet-fogalmazványában úgy rendelkezett, hogy a könyvtár azé a fiáé legyen, aki leginkább érdeklődik a tudományok iránt, meghagyta azonban, hogy megfelelő értékben kárpótolja érte testvéreit. *Teleki László* halálakor kétségkívül a másodszülött fiú, József látszott a gyűjtemény legalkalmasabb örökösének négy fia közül; kiemelkedő közéleti pozícióra emelkedett és sokoldalú szellemi érdeklődésű alkotó tudós, jeles történetíró lett. *Teleki József* azonban nem tartotta meg magának apja könyveit. Öt évvel halála után, 1826-ban, néhány hónappal az Akadémia alapjainak lerakása után testvéreivel együtt felajánlotta a könyvtárat „a nevezett társaságnak és a haza összes polgárainak használatára”. Ugyanekkor a kinevezendő könyvtáros fizetésére is tett pénzalapítványt. Az alapítólevél nem szól személyes és érzelmi indítékokról, a *Teleki*-fiúk elhatározásában azonban minden bizonnyal része volt annak a kegyeletes gondolatnak, hogy apjuk kedves eszméjének, a tudós társaságnak megvalósulásakor emléket állítsanak neki könyvtára odaajándékozásával.

Utóbb *Teleki József* lett az Akadémia első elnöke s egészen 1855-ben bekövetkezett haláláig ő állt a Tudós Társaság élén. Bőkezű adományokkal gyarapította tovább is az intézmény könyvtárát. Értékes kódexeket és ösnyomtatványokat vásárolt és ajándékozott az Akadémiának, megvette a jeles nyelvtudós, *Kresznerics Ferenc* (1766 – 1832) könyv-, kézirat- és éremgyűjteményét. Gondja volt a modern folyóiratállomány fejlesztésére is: az első években magára vállalta több periodika előfizetési díjának kifizetését, végrendeletében pedig az Akadémiára hagyta örökölni saját személyes könyvtárának java részét.

A *Teleki*-könyvtár az Akadémia működésének megindulása, 1831 után még tizenhárom esztendeig a család Szervita-téri házában maradt, mert a Tudós Társaság hely hiányában nem tudta hol elhelyezni a 30 000 kötetes gyűjteményt. A volt tulajdonosok azonban lehetővé tették a társaság tagjainak, hogy havonta kétszer látogathassák a könyvtárat és használhassák a könyveket. Az átadásra 1844-ben került sor, amikor előbb a magyar és magyar vonatkozású műveket, majd a többi szakcsoport vegyes anyagát, végül pedig a teológiai műveket vette át a családtól a társaság megbízottja. Az Akadémia ekkor már a *Teleki*-gyűjteménnyel körülbelül azonos nagyságú egyéb forrásokból (ajándékozás, vétel és csere útján) létrehozott saját könyvállománnyal is rendelkezett. A *Toldy Ferenc* vezette első rendezés és feldolgozás során még tiszteletben tartották az alapítólevél kikötését, amely előírta a *Teleki*-könyvtárnak a könyvtár más részeitől elkülönített felállítását: az 1860-as években, a

jelenlegi székházba költözés után azonban a Telekiéktől kapott könyveket beosztották az egységes szakrendszerbe s ezzel a Teleki-könyvtár végleg beleolvadt az Akadémiai Könyvtár állományába. Ma már csak a „G. Telekiek' alapítványa” feliratú bélyegző jelzi az egykori Teleki-gyűjteményhez tartozó kötetek eredetét.

**Az MTA Könyvtára cserekapcsolatainak alakulása
1833—1975**

	Állam	Intézmény
1833		10
1834		13
1865		100
1910		230
1913		287
1918		87
1938		450
1947		65
1949		260
1950		480
1955	69	1230
1960	91	1852
1965	102	2449
1970	92	1779
1975	87	1590

A természettudományok és a matematika az Akadémiai Könyvtárban

Vekerdi László

Miért nincsen Teleki Könyvtár?

Már hogylene lenne, mondhatná valaki, hiszen még az ezernyolcszázhatvanas és hetvenes évek nagy naplózási-szakbeosztási rohamában külön pécsettél tüntették föl a könyvekben (de sajnos a helyrajzi naplókban, az „inventárokban” nem) a Teleki-gyűjteményből való származást! Fáradtságos munkával s a Telekiek megmaradt könyvjegyzékei segítségével csakugyan megismerhető lenne ma is az állomány; úgy vagy ahhoz hasonlóan, ahogyan a „koronaőr” *Teleki József* (1738–1796) könyvtára *Csanak Dóra* rekonstrukciójából.¹ Föltárható lenne tehát lappangásából az egykori Teleki-könyvtár, csakhogy épp az erre fordítandó munka nagysága mutatja, hogy Teleki Könyvtár, olyan értelemben, ahogyan mondjuk Széchényi Könyvtár, sohasem létezett. A Magyar Tudós Társaság első elnökének nemes adománya nem vált tervszerűen bővített és szervesen gyarapodó országos könyvtár magvává, *Széchényi Ferenc* alapításával ellentétben.

A különbség okai persze többé-kevésbé ismertek. A Telekiek könyvtárának nem volt olyan jellegzetes és viszonylag könnyen folytatható „profilja”, mint *Széchényi Ferenc*ének a hungaricumok gyűjtése; illetve az induló Akadémián azok a szakok, amikben a Telekiek könyvtára legerősebb volt — s ide tartoztak a természettudományok s a matematika is — viszonylag nem sokat nyomtak a latban. Azután meg túlságosan is nagy falatnak bizonyult valahogyan a könyvtár a korai Akadémiának: ezernyi szervezési-elhelyezkedési gondja közepette nem bírta lenyelni s megemésztetni. S különben is, a könyvtárfejlesztést az Akadémia egészen a felszabadulás utáni újjászervezéséig sohasem tekintette elsőrendű feladatának. Kiterjedt cserekapcsolatai — közzismerten s olykor hangsúlyozottan — sem a könyvállomány gyarapodását kívánták szolgálni, hanem „hírünket a világban”. Azon az egy területen pedig, ahol — legalábbis a XX. század elejéig — úgy-ahogy következetes beszerzés nyomai láthatók, az Akadémia meddő és reménytelen versenybe keveredett a Nemzeti Múzeummal; ez az egy terület ugyanis épp a hungaricumok gyűjtése volt. Azt talán nem is kell külön hangsúlyozni, hogy az Akadémia főkönyvtárnokai — egészen *Ferenczi Zoltán*ig, aki 1925-ben lépett a könyvtár élére — nem voltak se könyvtárosok, se bibliográfusok; tekintélyes akadémikusok voltak, saját kutatási, szervezési és tudománypolitikai feladataikba nyakig bonyolódott tudósok.² Egyikük-másikuk ugyan roppant sok időt s energiát pocskolt könyvtári ügyek intézésére is, az állomány gondos és tervszerű gyarapításával azonban egyikük se törődött. Márpedig a természettudomány s matematika könyvtárunkban elfoglalt helye szempontjából ez a fontos.

Annál is inkább, mert a Teleki-könyvtárban ezek a tudományok nemcsak kellőképpen s az Akadémia megalapítását megelőző kor legjobb nemzetközi színvonalának megfelelően vannak reprezentálva, hanem olyan formában is, ami csekély fáradsággal s nem nagy költséggel kiegészíthető és folytatható lett volna. A Teleki-gyűjtemény elsőrendű természettudományos-matematikai könyvtár magjául szolgálhatott volna, pontosan úgy, ahogyan *Széchenyi Ferenc* könyvtára páratlan értékű hungaricum-könyvtár alapja lett. S a közvéleménnyel ellentétben — a jubileumi Akadémia-történet előmunkálatai közben egyértelműen kiderült³ — az sem igaz, hogy az induló Tudós Társaságban, illetve az újrainduló Akadémián nem fektettek volna kellő súlyt a természettudományokra. Ellenkezőleg, nagyon is fontosnak ítélték meghonosításukat s művelésüket; csak — enyhén szólva — szerencsétlenül fogtak hozzá. Ennek a szerencsétlen hozzákezdésnek egyik része volt a könyvek — s általában a tudományos irodalom — szerepének elfogult megítélése is. A matematika és a természettudományok könyvtárunkbéli helyzetének szempontjából tehát alapkérdés, hogy miért nincsen Teleki Könyvtár. A válaszhoz mindenekelőtt azt kell látni, hogy milyen mértékben s értékben voltak képviselve e szakok a Telekiek gyűjteményében?

Teleki József természettudományos és matematikai könyvei

Csanak Dóra említett tanulmányából pontosan látható, milyen — s milyen nagy! — szerepet szánt *Teleki József* értő gonddal válogatott könyvtáraiban — a marosvásárhelyiben s pestiben egyaránt — matematikának s természettudományoknak. A marosvásárhelyi könyvtár 2497 kötetéből 136 fizika, 91 matematika, 135 „Medici” (állat- s növénytani műveket is rejtő) szakjellezéssel került felsorolásra, de igen sok ide tartozó művet találunk a filozófia-logika-metafizika szak 152 felsorolt kötetében is, legalább 50–60-at. Akad egyértelműen ide sorolható mű a többi szakban is bőven, olykor igen sok, mint pl. a „Miscellanea” szakban az *Acta Eruditorum* közel száz évfolyama! Úgyhogy legalább 500–600 kötettel kell számolnunk, ami az egész állomány-nak 20–25 százaléka. A pesti könyvtár 3231 kötetében, elsősorban a „Hungarica” szak erős megnövekedése (1005 kötet) miatt, a fizika-matematika szak (271 kötet) számszerű szaporodása ellenére is viszonylag visszaszorul; erősen csökken a „Medici” szak könyveinek száma (48), viszont a históriával egybe-sorolt „Geographia” szakban (együtt 458 kötet) sok ide tartozó mű található. Tartalmaz ide sorolható, illetve ma egyértelműen ide sorolt műveket a filo-zófia (89 kötet) és a teológia (229 kötet) szak is; úgyhogy végeredményben legalább 400–450 kötettel számolhatunk. A marosvásárhelyi könyvtárban jelentkező egynegyed arányhoz képest ez az egynolcad így is felére esés; *Csanak Dóra* — a könyvgyűjtő *Teleki József* portréjának vázolásával — szépen megmagyarázta a változás jellegét s okát is. Itt is kell azonban néhány szót szólni a két könyvtár válogatásáról.

A fiatal *Teleki József* — ezt mutatja a marosvásárhelyi katalógus — ugyanis nemcsak kitűnően tájékozott kora modern elméleti tudományaiiban (ami különben olyan mesterekkel és barátokkal a háta megett mint *Daniel* és *Johann Bernoulli*, *La Condamine*, *Clairaut*, *d'Alembert*, *Montucla* stb. igazán nem meg-lepő), hanem arra is ügyelt, hogy a kor eszmei-elméleti irodalmának lehetőleg teljes spektruma mellett összegyűjtse az itthon gyakorlatilag legszükségesebb

műveket is. A tudomány nagy általános fejlődési tendenciáit kiváló érzéssel egyeztetni a honi fejlődés igényeivel. Így jelennek meg könyvtárban a földművelés, kertészet, erdőgazdaság modern módszereit, elveit s lehetőségeit tárgyaló művek (*Oeconomie generale de la campagne*, *Haushaltung und Landwirtschaft*, *Musaeum rusticum*, *Syntagma de rebus rusticis*, *Theorie et pratique du jardinage*, *Manuel d'agriculture*, *Gründliche Versuche und Erfahrungen der Holzsaat*, *Forst Handbuch*, Angliai méheskert *Szamosi György*, fordításában stb.) meg -- a jellegzetes közép- és kelet-európai „bányász-aufklérizmus” képviselőiként -- a bányaművelés és fémföldolgozás kézikönyvei, mint például *Christoph Traugott Delius* *Einleitung zur Bergbaukunst*-ja (Bécs 1773) vagy *Alvaro Alonso Barba* *Probir- und Schmelzkunst*-ja (Bécs 1719). De ide sorolhatók a korszerű természettudományos oktatás és tanulás céljaira szolgáló kézikönyvek is, elsősorban *Mussenbroek* és *s'Gravesande* XVIII. század-szerte roppant népszerű munkái, valamint az általános természettudományos műveltséget terjesztő könyvek, mint például *Voltaire* newtoniánizmust bemutató remeke. Mindezek a kifejezetten pedagógiai művekkel, *Locke* több kiadásban és nyelven meglevő munkáival és a lockeiánus empirizmust sugalló könyvekkel együtt, a felvilágosodás centrális nagy praktikus vállalkozására, az „*Erziehung des Menschengeschlechtes*”-re utalnak. A nagy cél, igaz, utópisztikusnak bizonyult; ámde a természettudományos -- vagy mondjuk általánosabban racionális -- észjárás elterjedését hatalmasan segítette így is. És ez alapvető szerepet játszott a tudományfejlődés új, nagy XIX. századi hullámának megindulásában.

A pesti könyvtár épp ebből a (felvilágosodáskori értelemben) „practicista” szempontból egészíti ki igen szerencsésen a marosvásárhelyit, s nem is csupán említett mezőgazdasági-, technikai- s tankönyvekkel, hanem az „emberre-nevelődés” (s nem nevelés!) olyan jellegzetes alkotásaival, mint *Rousseau* művei s a bőven képviselt utazási irodalom. És jórészt ide tartozik a század-vég nagy társas-tudományos divatja, az elektromos kísérletek tana is, ami ebben a viszonylag kis pesti könyvtárban olyan pompásan képviselve van, hogy az még nagy szakkönyvtárakban is párját ritkítaná. Hasonlóképpen jelentkezett a marosvásárhelyi könyvtárban a századközép centrális nagy tudományos elménye, a mikroszkopizálás; méghozzá az új könyvek mellett olyan alapvető forrással, mint *Leeuwenhoek* *Arcana Naturae*-ja.

A XVIII. század végén, a XIX. század legelején elképzelni sem lehetett volna tehát ideálisabb könyvtárat önálló kutatómunka megindításához. A természettudományok azonban épp ekkor rohamosan fejlődtek -- haladt-é ezzel a fejlődéssel s hogyan a Telekiek könyvtára? Milyen szintet képviselt a Tudós Társaságnak juttatott Teleki-alapítvány és a többi kisebb adomány,⁴ s milyen lehetőségeket teremtett aktív természettudományos és matematikai kutatómunka megindításához, tájékoztatásához és önkontrolljához?

„Országok rongya! könyvtár a neved.”

Teleki László nemcsak hogy nem értett apjához foghatóan természettudományokhoz, de valószínűleg jelentőségüket se ismerte fel -- atyjával ellentétben -- a közművelődés és így az államok életében. Igaz, 1810-es tervezetében,⁵ ami később igen erősen hatott a Tudós Társaság első szervezetére, a hat szak közül kettőben is juttat s méghozzá elég jelentős -- helyet természet-

tudományoknak s matematikának. Csakhogy a kontextus, amiben föllépnek, egyértelműen a német „Natur-und Heimatkunde” és a „politikai államisme” gondolatvilágára utal, s ez már egy generációval régebben, a derék *Schwartner* fénykorában is kiegészítésre szorult volna, ha ugyan nem számított mindenestül elavultnak. S ami a legfontosabb: ez az „államjogászti természetfelfogás”, ellentétben a felvilágosodás természetjogi államfelfogásával, erősen lebecsülte az önálló természettudományos és matematikai kutatást, s így persze az ilyesmit tartalmazó könyveket is. 1800 utáni kiadási évvel úgyszólván nem találunk értékes új természettudományos és matematikai könyvet *Teleki László* könyvtárában. Ámde régi könyvekből — feltehetőleg egész könyvtárak megvásárlásával — most is sok értékes, József könyvjegyzékeiben még nem szereplő mű került a gyűjteménybe; a matematika szak 314 kötete közé például *Maupertuis* három könyve, *Olbers* és *Bode* egy-egy könyve; a fizika, természethistória és kémia szak 1122 kötete közé például *Aldrovandi* egy műve s még néhány ritka régi könyv. Az Encyclopédie teljes példányát is ő vásárolta meg, s néhány régi magyar természetfilozófiai művet.

Teleki László XIX. század eleji vásárlásaival tehát a könyvtár XVIII. századi jellege erősödött, s gazdagodott ezenkívül még régebbi művekben. *Teleki József* régi könyveket ritkán vásárolt, s akkor is kifejezett céllal, mint például *Barrow* már akkoriban is klasszikusnak számító, s híresen nehéz geometriai előadásait, feltehetően nagy barátai tanácsára, a newtoniánus matematikai-fizikai fejlődés kontextusa végett. Utódainál azonban, s a kor könyvgyűjtő-arisztokratáinál általában, ezt a tudomány fejlődésére figyelő funkcionális jelleget bibliofil, nemegyszer egyenesen sznobisztikus szempontok váltották fel; megnőtt a régi és híres kiadások „önbecse”, tárgyuktól és tartalmuktól függetlenül.

Teleki László vásárlásainál kifejezettebben vonatkozik ez a bibliofil-jelleg a többi induláskor ajándékozott gyűjteményre, *Batthány Gusztáv* rohonci és *Kázmér* kishéri könyvtárára, s a *Kresznerics*-féle gyűjteményre, hogy csak a természettudományos szempontból is fontosakat említsük. De még ez az anyag is, még *Batthány Gusztáv* annyit böcsmérelt könyvtára is sokkal de sokkal többet ért, tisztán tudományos szempontból is annál, amire az induló és szerveződő Társaság tagjai és korifeusai becsülték; a *Teleki*-könyvtárral együtt pedig még akkor az ezernyolcszázharmincas-negyvenes években is könnyen és nem nagy költséggel korszerűsíthető állományt képezett. Miért nem becsülték hát az induló Társaság vezetői s miért nem próbálták használható könyvtárrá korszerűsíteni? Pedig azokban az első években szerteágazó és lázas kutatómunkába kezdtek. Csakhogy ehhez a kutatótevékenységhez nem nagyon kellett könyvtár.

A Tudós Társaság pokoli munkabírási titoknoka és első könyvtárára, a — sajnos — fáradhatatlan *Toldy Ferenc* 1844 őszén körülvette *Vörösmarty Mihályt* az éppen megnyitott könyvtárban. Eme látogatás élményeit összegezi és általánosítja a „Gondolatok a könyvtárban”. A megfogalmazás s a szavak hatalmas sodrása persze utánozhatatlanul *vörösmarty*s, de a gondolatok nem különösebben eredetiek, nagyon sok rendes tag kollégája oszthatta, kivált a IV. és a VI. a természettudományi és a matematikai osztályokban. „Az írt betűket a sápadt levél/ Halotti képe kárhoztatja el”, vallották akkoriban nagyon sokan. A Társaság vezető matematikusát, *Vállás Antalt* például olyannyira nem érdekelték — sajátjain kívül — a könyvek, hogy a komplex számokra vonatkozó kutatásaiban még a legfontosabb irodalmat sem kísérté

figyelemmel,⁶ beleértve a két *Bolyai* e tekintetben is alapvető vizsgálatait, amik olvasatlanul heverték a beküldött ajándékok közt a Társaság könyvhalmazában. Pedig *Vállas Antal* nem volt akármilyen elme, s ha valaki, hát ő tisztán látta a matematika és a technika fontosságát a modern társadalmakban, s derekasan harcolt is a korszerű technikai képzésért tervekkel, tettekkel.⁷ „Mi dolgunk a világon? küzdeni/ Erőnk szerint a legnemesbekért.” Ez volt a cél, s akkoriban a „legnemesbeket” nem a könyvekben keresték. „Ment-e/ A könyvek által a világ elébb?” – gyötörte a kétely a legjobbakat. S nemcsak mifelénk. Világjelenség volt a könyv kritikája, olyasmi, mint a közelmúltban a McLuhanizmus. Ez volt az a kor, a XIX. század közepe, amelyik *Galileit* – a „Természet könyve” mondás tudatos félreértésével – könyveket megvető „vadzsénivé” retusálta, holott *Galilei* annyira izigvérig író volt, hogy még alapvető kísérleteit is gyakran az olvasóra sandítva eszelte ki úgynagyira, hogy megvalósítását – a sikerült leírás után – már szükségesnek sem tartotta. S igazi humanistaként könyvei megjelenéséért nyugalma, biztonsága, akár életét is hajlandó volt föláldozni. S hasonlóképpen *Bacon*ból, aki valósággal habonásan tisztelte az írott betűt, modern értelemben „kísérletező” tudóst faragtak; írásait és szándékait alaposan félremagyarázva az „induktív kutatási módszer” atyját tisztelték az előkelő angol késő reneszánsz mágusban! S ez az induktív elfogultság nemcsak a tudományok történetét hamisította meg s írta át saját szájaíze szerint, hanem az írott könyvek megvetését is sugallta a „Természet Nagy Könyve” és a Soha Még Le Nem Írt Alkotások istenítésével. A pozitivistá zseninek nem volt szüksége könyvek mankójára; maga, tisztán génuszával, fedezett föl s teremtett új világokat. „Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen”. A könyv inkább akadály: „Miért e lom? hogy mint juh a gyepe/ Legeljünk rajta? s léha tudománytól/ Zabáltan elhenyéljük a napot?” Általános jelenség volt ez a könyvet gyanúsán tekintő induktív nyüzsgés, *Vörösmarty* egy egész kor tudományos létélményét fejezte ki, legragyogóbban az egész világirodalomban. Nem volt a Tudós Társaság szemlélete egy lépéssel sem elmaradva a világtól, csak éppen alapítása – s véle a könyvtáré – történt szerencsétlen tudománytörténeti konstellációban. S ami tán még súlyosabban esik latba: míg más nemzetek tudománya hamar kiheverte az egeket ostromló vadzszenialitás könyvtárellenes hangulatát, minálunk negyvennyolc tündöklése – „Lángolt a gondos ész, a szív remélt” – és bukása s utána a kegyetlen terror – „Most tél van és csend és hó és halál” – hosszú időre konzerválta, s a hatvanas években egyenesen újraszülte a reformkor érzelmvilágát, jellegzetes tudomány-szemléletével együtt. Sőt: a feladatukhoz csodálatosan visszafiatalodott koros tudósokkal együtt. Így lett az ő s hűséges tanítványaik szerepe a kezdet kezébe burkolt konzerválás; azaz a természettudományos kutatásokban az induktív módszer korai romantikus fázisának rögzítése. „Vesd tűzbe a fóliánsokat” hirdeti reprezentáns költőjével egy egész – s hozzá kivételesen művelt – tudós-nemzedék, s nemcsak hirdeti, hanem – *Petényi Salamon* remekművének szomorú sorsa mutatja⁸ – meg is valósítja. Ez a hangulat tartott azután, a többé-kevésbé nyílt könyvellenességgel együtt, lényegében egész a századfordulóig; az Akadémia vezető berkeiben pedig még tovább, egészen a felszabadulás utáni újjászervezésig.

Így aztán erről a hosszú periódusról természettudományos és matematikai könyvbeszerzés tekintetében bizony nem sok jót mondhatunk. S nem is elsősorban az anyagiak hiánya miatt. Hiszen csak abból a pénzből is, amit az újjászerveződő Akadémia az ezernyocszázhatvanas-hetvenes évek fordulóján egy szélhámos — vagy őrült? — „experimentátor” fizikai laboratóriumának megalapozására és felszerelésére kidobott, a könyvtár — az akkori olesó könyvárak mellett — még mindig szinte teljesen korszerűsíthető lett volna.⁹ S amint *Fráter Jánosné* a könyvtár ügyirataiból földerítette,¹⁰ az új palotába költözés után a szervezés és a vezetés, de részben még a használhatóság is, kielégítette a nagy kutatókönyvtártól várható követelményeket. Rekonstruálja a tanulmány a hetvenes évek első felének kölcsönzéseit is: a 85 részletesen elemzett nevezetesebb kölcsönzökből mindössze 14 matematikus, illetve természettudós; igaz, ők az új Akadémia vezető vagy jövődó vezető egyéniségei. Az inventárok vaskos kötetei azonban nem sok jótékony nyomát őrzik *Szabó József, Frivaldszky Imre, Than Károly, Eötvös Loránd, Szily Kálmán, Fröhlich Izidor* egész Akadémiánk életében döntő szereplésének.

A köteles- és ajándékpéldányként beáramló könyvek tengerében mégis kiemelkedik néhány jól elkülöníthető értékes „sziget”. Mindenekelőtt *Helmholtz-Kirchoff-Bunsen* neve említendő; a „heidelbergi szentháromság” művei majdnem minden kiadásban és gyakran sok példányban szerepelnek, a hozzájuk tartozó „tudománytörténeti vonzáskörrel” (*J. R. Mayer, E. Dühring, J. Tyndall, C. Neumann, G. Wiedemann, F. Kohlrausch, a „Thomson-Tait”* stb.) együtt. *Szily* egy időben igen intenzív „mechanikus hőelméleti” érdeklődésére¹¹ utal a sok századközepi termodinamikai mű, amik közt azonban csak néhány fontos található, elsősorban *Clausius* könyvei (akinél Zürichben *Szily* — persze kötelező heidelbergi évének letöltésén kívül — tanult) és *Moritz Stransky* „Grundzüge zur Analyse der Molecularbewegung”-ja (Brünn 1867). *Maxwell* alapvető könyve a hőmozgásról azonban hiányzik.

Majdnem találóból lenne „azonban” helyett „természetesen” írni, annyira jellegzetes a legfontosabb nevek s könyvek hiánya, ami a fizika század végén kezdődő hatalmas föllendülésével egyre szembeötlőbbé válik. A bécsiékből persze meglehetősen teljes a gyűjtemény, s így elkerülhetetlenül megvannak köztük a legnagyobbak is, *Boltzmann* és *Mach*, bár legtöbb művük meglepően későn, csak a két világháború után került be az inventárokba. Nyugatabbról azonban csak elvéve kerül be a fizika nagy forradalmi változásában szereplő szerző műve. A fénytant például számos mű képviseli, de ezek között hiába keressük *Maxwell* könyvét az elektromágneses fényelméletéről. Nem csoda, mert *Fröhlich Izidor*, aki a hetvenes évektől foglalta el az elméleti fizikai katedrát, és lassacskán az Akadémián is igen jelentős posztra jutott, élete végéig (1931) nem „hitt” az elektromágneses fényelméletben. „Fröhlich fél évszázados professzorságának ideje alatt — írja róla *Marx György* — a fizika eljut az elektromágneses tér megismerésétől a relativitáselméleten és az atomelméleten át a kvantummechanikáig. Fröhlich dolgozószobájában azonban áll az idő. A fényt tanulmányozza, de hiába szól odakünn a rádió, ő még mindig nem veszi tudomásul, hogy a fény az elektromágneses tér hullámmozgása.”¹² És — ez a dologban a legszörnyűbb — *Fröhlich* egyáltalában nem volt holmi tehetségtelen obskurantista. Elsőrendűen képzett fizikus volt és kivételesen ügyes kísérletező, akárcsak mestere és barátja *Eötvös Loránd*. Kiválóan értett a nyers

kísérleti adatok matematikai elemzéséhez, e tekintetben a heidelbergiek legjobbjával vetekedhetett. Csak éppen nem tudott tájékozódni a gyorsan fejlődő eszmék forgatagában. Nem tudott elfogulatlan szemmel olvasni. Az „induktív kutatási módszer” jegyében született s szellemével átitatott dolgozatokat és könyveket volt hajlandó csupán meglátni. És méghozzá saját kutatási területén volt a legvakabb. Még *Paul Drude* kitűnő „Lehrbuch der Optik”-ját (Leipzig 1900) is azért becsülte s hozatta meg a könyvtárba, mert gondosan elkülönítve tárgyalja a fény fenomenológikus hullámmélettét az elektromágneses „hipotézistől”. Így hozatta meg *É. Verdet* könyvének német átdolgozását (Vorlesungen über die Wellentheorie des Lichtes”, Braunschweig 1881 — 1883), mely az elektromágneses fényelmélet előtti utolsó pillanatban, a szerző 1865/66-ban tartott egyetemi előadásai formájában rögzíti az induktív experimentalista szempontokat kínos fantáziátlansággal kielégítő fenomenológikus hullámmélettét. Még a XX. század elején is *Verdet* már megjelenése pillanatában reménytelenül elavult könyvét használta *Fröhlich* egyetemi előadásain vezérfonal gyanánt, ezt vásároltatta meg a nála doktorálókkkal s szakdolgozatot írókkal, ezt a steril leíró-matematikai apparátust alkalmazta kutatásaiban, és ezt követelte meg kitűnően képzett és nálunk szokatlanul népes és szorgalmas iskolájától is. Külön tragédia, hogy a századvég-századelő erősen individualista tudós-egyénségei közt éppen *Fröhlich* volt a nagy iskolateremtő. S valósággal rossz tréfának tűnhet, hogy az inventár vaskos természettani kötetében hiába keressük *H. A. Lorentz, Einstein, Planck, Bohr, Rutherford, Marie Curie, Sommerfeld, de Broglie, Schrödinger, Heisenberg, Born, Dirac* s a fizika nagy forradalmának megannyi nevét, de megtaláljuk *Jolly* professzor könyvét, azét a *Jollyt*, aki azzal írta be nevét a tudomány történetébe, hogy a hozzá forduló ifjú *Max Planck*nak azt tanácsolta, hagyja ott a fizikát ha valami igazán újat akar, mert a fizika immár olyan tökéletes, hogy nemigen akad benne fölfedeznivaló.

A tudomány nagy köztársasága

Fröhlich példája extrém eset; a matematikában például — ahol az enyhe „göttingenitisz” sohasem okozott akkora pusztítást, mint a fizikában az erős heidelbergi „induktivitisz” — egészen a XX. század elejéig látszik a könyvbeszerzés területén is a tájékozódni képes értelem nyoma. *Gauss, Cauchy, Bolzano, Martin Ohm, Riemann, Lejeune-Dirichlet, Weierstrass, Grassmann, von Staudt, C. Jordan, Chasles, Dedekind, Otto Hölder, Veronese, Hermite, Kronecker* művei sorra jelennek meg az inventárban, s olykor meglepő teljességben. Megtalálhatók a kor divatos és rangos kézikönyvszerzői (*Ernesto Pascal, Aug. Föppl, R. Fricke, J. Coolidge, J. A. Grunert, A. Macfarlane, Du Bois-Reymond, „Appel-Goursat”*) is, és kiváló, ha nem is különösebben gazdag matematika-történeti válogatás (*Moritz Cantor, H. G. Zeuthen, Max Simon, H. Suter*) egészíti ki a remek érzékkel és kellő teljességben begyűjtött recens anyagot, folytatva, illetve felelevenítve mintegy a könyvtáralapító *Teleki József* szempontjait s szellemét. Ha nem tudnánk, a szerzőkből is könnyen kitalálható lenne, hogy ez elsősorban *König Gyula* érdeme. Az ő nyitott és markáns tudós-egyénsége áll egészen a kilenszázas évek elejéig a matematikai beszerzések megett. Visszavonulása után, a tízes évektől kezdve ezt a területet is elárasztják a jellegtelen és értéktelen nyomdatermékek, a tudományos féreművek, ismeret-

terjesztő erőlködések, „A csalhatatlan önszámító”-k, „Az önszámolás művésze”-szerű alkotások. Értékes anyag most már itt is legfőljebb a csereben található. A csere őrzi annyira-amennyire a tudomány nagy, nemzetek feletti áramának éltető szellemét.

A cserekapcsolatok az Akadémiai Könyvtár történetének külön megírandó fontos fejezetét képezik. Lényegesek a természettudományos és matematikai anyag szempontjából is, bár ezen a területen az Akadémiánál „csereerősebb” intézmények és társaságok (Nemzeti Múzeum Növény- és Állattárak, Földtani Társaság majd Intézet, Természettudományi Társulat, Matematikai és Fizikai Társaság, az ó-gyallai és herényi csillagdák, egy-egy nemzetközi hírnévre és jelentőségre szert tett egyetemi tanszék, a mezőgazdasági kísérletügyi hálózat stb.) erősen „rontották” az Akadémia esélyeit. Azután meg a jól menő csere rengeteg levelezéssel, törődéssel, aprómunkával jár, s az Akadémiai Könyvtár kevés és így munkával állandóan túlterhelt tisztviselője közt bizony egy sem akadt, akinek pont a természettudományos-matematikai csere lett volna szívügye. Még tán az egész más érdeklődési és kutatási körű *Hellebrant Árpád* tett ezért is legtöbbet; az ő kiemelkedő szakértelmét s ügybuzgalmát azonban — életkörülményei szerencsétlen alakulása miatt — sohasem becsülték kellően, s vezető posztra a könyvtárban sose jutott.¹³ Egyébként is szívvel-lélekkel bibliográfus volt; valósággal sziszifuszi munkával igyekezett például hiánytalanul begyűjteni a század végén s a század elején szószerint gombamód szaporodó periodikus nyomdatermékek csupán elvben „köteles” példányait (micsoda anyag lehetne reklamáló levelezése a magyar vidék ellentétekkel gyötört polgárosodásának történetéhez!),¹⁴ annak azonban alig akad nyoma fogalmazványai közt, hogy a természettudományos csere t sürgette volna, vagy új kapcsolatokat igyekezett volna teremteni. *Heller Ágost*, a századvégi — tehát a „természettudományos” — korszak főkönyvtárnoka fizikus volt — akárcsak *Eötvös* és *Szily* — és hozzá tudománytörténész, mégpedig nemzetközileg elismert.¹⁵ De összehasonlíthatatlanul több időt és energiát fordított mondjuk az *Elischer*-féle Goethe-gyűjtemény föllállítására és ügyeinek adminisztrálására, mint természettudományos és matematikai csereére és beszerzésre együttvéve! *Szily Kálmán*t pedig, amikor átvette a főkönyvtárnokságot, már egyáltalában nem érdekelte a természettudomány. Nem mondhatni, hogy nem törődött a könyvtárral, de többnyire csip-csup hivatali ügyek és intrikák kötötték le legendás munkaerejét.¹⁶ Ami ezen felül maradt, azt teljes egészében öregkora nagy szerelmére, a nyelvészetre — helyesebben a nyelvészkedésre — áldozta. Ilyen körülmények között a természettudományoknak inkább csak az jutott, ami jött magától. A kutatás XIX. századi jellege és társadalmi helyzete miatt azonban ez sem volt egészen jelentéktelen.

A XIX. században ugyanis a természettudósok s matematikusok java, köztük számítva a nem különösebben híres vagy kiemelkedő szerény kutatómunkásokat is, még rendületlenül hitt a tudomány világjobbító hivatásában, bízott a tudomány nagy, nemzetek feletti republikájában. Az oktan Habsburg-terror is hazánkra irányította a figyelmet, úgyhogy az Akadémia újraindulásával számos természettudományos társaság jelentkezett csereére, köztük olyan nevezetesek, mint a washingtoni Smithsonian Institution¹⁷ 1850-ben és a pétervári Orosz Birodalmi Földrajzi Társaság¹⁸ 1857-ben. A csere azután a matematikai-természettudományos szakokban is állandóan növekedett,¹⁹ kivált a századfordulón, miután a *Berichte* kiadásával az Akadémia — megint elsősorban *König Gyula* sürgetése s munkája nyomán — végre reális csereér-

tékű nemzetközi folyóiratot teremtett; úgyhogy például 1908-ra újból számot lemondhattak²⁰ az addig megrendelésre hozatott²¹ fontos folyóiratokból. Ezeknek a nagy nemzetközi folyóiratoknak a többségét azután máig cserébe kapja a Könyvtár. De kapott már akkor cserébe periodikákon kívül értékes sorozatokat és forráskiadásokat is; így került könyvtárunkba *Galilei* műveinek monumentális Favaro-féle Nemzeti Kiadása²² és a holland akadémiai Huygens-kiadás.²³

Az első világháború alatt a csere természettudományos-matematikai téren is erősen visszaesett, s csak a húszas években kezdett újra emelkedni. Ekkor jelentkezett cserepartnerként a Szovjet-Külföldi Kulturális Kapcsolatok Társasága, s a két világháború közti periódusban a Szovjetunió — amint már *Sz. Garai Judit* és *Ujhelyi Gabriella* elemző tanulmánya és *Szentgyörgyi Mária* reform-monográfiája kellően föltárta — a könyvtár egyik legjelentősebb cserepartnerévé növekedett. Matematikai-természettudományi szempontból pedig — az inventárok egyértelmű tanúsága szerint — számszerűen és érték tekintetében egyaránt a legjelentősebbé.

„Nagyvonalú sokoldalúság ... új kutatási ágazatok”

Az Akadémia felszabadulás utáni újjászervezése a könyvtárban is merőben új követelményeket és lehetőségeket teremtett. Létre kellett hozni a rohamosan bővülő kutatóintézeti hálózat és a tömeges tudósképzés igényeit kielégítő könyvtári bázist, mégpedig — a fejlődés világtrendjeinek megfelelően — az eddig erősen elhanyagolt természettudományos és matematikai területen is. A természettudományok hihetetlenül gyors haladását s a beszerzés elmúlt század alatti elhanyagoltságát tekintve ez bizony óriási feladat volt. A feladat megoldására „szerzeményezési osztályt” állítottak fel, s megszervezésével és vezetésével megbízták *Komjáthy Aladárt* (1894–1963). Az ő munkája következtében a könyvtár állománya rövidesen teljesen átalakult. „Mi jellemezte Komjáthy Aladár könyvtárépítő munkáját? Egyrészt — írta *Kenéz Ernő* Komjáthyról szóló (szakszerűség tekintetében is mintaszerű) nekrológiájában — a nagyvonalú sokoldalúság: szükség volt erre abban az időben, amikor a háborús évek izoláltsága után végre mód nyílt arra, hogy a magyar tudósok felmérhessék a tudomány helyzetét a nagyvilágban. Másrészt biztos érzék a kutatás azon területeinek felismerésére, melyeken valami új van keletkezésben, amelyeken egy-egy zseniális kezdeményezés nyomán teljesen új kutatási ágazatok fejlődtek ki. E kutatási területek szakirodalmának erőteljes beszerzésével alkalmassá tette a több évtizeden át alig fejlesztett könyvválogatást arra, hogy nemcsak a jelen, hanem többször a később meginduló magyar kutatásoknak is első könyvtári bázisa legyen. A tudományok belső fejlődési tendenciáinak mély ismerete tette őt képessé arra, hogy közvetve az akadémiai kutatóintézeti hálózat távlati könyvtári szükségleteiről is gondoskodjék olyan területeken is, ahol a kutatóintézet még csak tervezési stádiumban volt: elég itt csak a kibernetika, az izotópkutatások, a lélektan, a szociológia stb. terén végzett állományfejlesztési tevékenységére gondolni.”²⁴

Ezek az alapokon fejlődve a könyvtár a hatvanas évek elejére közepére természettudományos-matematikai szempontból is korszerű, a leglényesebb műveket mind tartalmazó állománnyá változott. *Komjáthy*nak még arra is volt gondolja, hogy a mulasztásokból visszamenőleg pótolja, ami leg-

inkább szemet szűrt. A hatvanas években azután — már csak a kutatóintézeti hálózat saját könyvtári bázisának időközbeni kiépülése miatt is — megint új föladatak s gondok jelentkeztek. A gombamód keletkező új kutatási ágak és tudományok mellett hihetetlen mértékű könyvinfláció is nehezítette — de persze egyre erősebben követelte is — a gyors és biztos tájékozódást. A könyv-árak gyorsuló emelkedése, a hivatali közöny és a Parkinson-effektus pedig (ÁKV, országos profilozási törekvések, krónikus raktár- és munkahelyhiány stb.) sikeresen akadályozta a beszerzést. A tudósok számának exponenciális emelkedése, a kialakult intézetek és kutatócsoportok többé-kevésbé kifejezett „lerögzülése” néhány jól definiált kutatási téma mellé, s az ezeken kívüleső fejlődés figyelmen kívül hagyása, új trendek időleges és globális elutasítása (pl. lemeztektonika, modern antropológia, filozófiai hermeneutika, a matematikai nyelvészet kivételével az egész mai nyelvtudomány, az ún. „strukturális-mus” stb.) mind olyan gondot képviselt, amire a könyvtárnak is figyelnie kellett, ha nem akarta megismételni a *Fröhlich Izidor* korában elkövetett hibákat, s el akarta kerülni a szűklátókörűség súlyos következményeit.

A beszerzés a megnőtt követelményekre nagyvonalú sokaoldalúsággal és teljes nyitottsággal válaszolt, s a honi könyvtári helyzet és igények figyelembevételével hűen követte a tudomány nagy fejlődésvonalait. Ezeket a humanóriák területén kialakított elveket igyekezett azután alkalmazni — messzire elkerülve mindenféle divatos „kétkultúrás” műveltségmodellt — a természettudományos és matematikai könyvbeszerzés is; a szaporodó és méregdrága reprint-kiadások megvásárlásával s a releváns tudománytörténeti-tudomány-filozófiai irodalom javának gyűjtésével meghosszabbítva a tudományok nagy fejlődési trendjeit a múlt irányába is. Így napjainkra összekötöttés terem-tődött *Teleki József* pompás XVIII. századi könyvtárához; könyvtárunknak ma már szerves — annál nagyobb baj, hogy komisz raktározási viszonyok miatt mégsem használható — része a *Teleki-gyűjtemény*. Az Akadémiai Könyvtár ma újra a *Teleki József*éhez hasonló funkcionális egész; minden tekintetben alkalmas az aktív kutatómunka támogatására, tájékoztatására és önkontroll-jára.²⁵ Kicsi igyekezettel — s nem kevés szerencsével! — a kutatás folyton változó világának s a tudományfejlődés szerteágazó problematikájának valóságos „Teleki Könyvtára” lehetne!

IRODALOMJEGYZÉK

1. F. CSANAK DÓRA: *Teleki József könyvtára*. Irodalom és felvilágosodás. Szerk. *Szauder József—Tarnai Andor*. Bp. 1974. 401—443. l.
2. FRÁTER JÁNOSNÉ: A Magyar Tudományos Akadémia Állandó Bizottságai 1854—1949. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai. 70., 1974. 17—31. l. és *passim*.
3. VEKERDI LÁSZLÓ: Az Akadémia szerepe a természettudományok és a matematika meghonosításában és fejlődésében. Kézirat.
4. F. CSANAK DÓRA: Az Akadémiai Könyvtár története a Szabadságharcig. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai. 14., 1959.
5. Über die Einrichtung einer gelehrten Gesellschaft in Ungarn. Unmassgebliche Meinung des Gr. Ladislaus Teleki. Pesth 1810. Trattner. 107. l.
6. Az úgynevezett képzetes gyökök természetéről. RAL 176/1846. A' Kerekes jutalom-feltétele ügyében. RAL 126/1848.
7. SZENTGYÖRGYI MÁRIA: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián 1831—1935. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kiadványai. 69., 1973. 13—28. l.

8. *Petényi Salamon* páratlan értékű állattani kéziratát — a magyar Brehmet — az osztály vezetői (szántszándékkal? véletlenül?) „elvesztették”; úttörő paleontológiai vizsgálatait példátlan becsmérő előszóval adták ki; őt magát életében — hiába kérte — minimális segélyben sem részesítették. De még ábrái rajzoltatási költségét se vállalták [RAL 80/1838]. Bezzeg az osztály hatalmas rendes tagja, *Frivaldszky Imre* nemcsak segélyt kapott balkáni utazásaihoz [RAL 122/1842] hanem az Akadémia fizette — értékben Petényiével semmiképpen sem összemérhető — dolgozatainak ábráit is [RAL 202/1846].
9. Matematikai és Természettudományi Közlemények. 4., 1865—66. VII—XIV. p.; Uo. 5. köt. 1867. VII—XII. p.; Uo. 7. köt. 1869. III—V. p. AkÉ 1870. 93—94. l.
10. FRÁTER JÁNOSNÉ: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből 1865—1875. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei. 45., 1965.
11. L. pl. SZILY KÁLMÁN: A hőelméletben előforduló mennyiségek dinamikai jelentéséről. Műegyetemi Lapok. 1. köt. 6. 1876. 156—179. l.
12. MARX GYÖRGY: Az elméleti fizika száz esztendeje a pesti egyetemen. Fizikai Szemle. 20. köt. 4., 1970. 116—123. l.
13. VÉRTESY MIKLÓS: Hellebrant Árpád 1855—1925. A Könyvtáros 8. köt. 9. 1958. 653—655. l.
14. K 804: 51, 55, 70, 97, 115, 127, 140, 159, 160, 167, 178, 181, 185, 189, 190, 200, 201, 209, 216, 306/1902, hogy csak egyetlen év „termését” regisztráljuk. Az Akadémia ügyészenek, Dr. Fejérpataky Kálmánnak láthatóan Hellebrant köteleespéldány-reklamációi okoztak legtöbb bosszúságot.
15. FRÖHLICH IZIDOR: Heller Ágost emlékezete. Pótfüzetek a Természet-Tudományi Közlönyhöz. 36. kötethez. 1904. nov. 4. 146—162. l.
16. Csak mutatóványként a jellemző halmazból 1904 VII. 29.-én radegundi nyaralásából írt levele: „Most kapom Hellebranttól a levelet! Ez az öreg tottyakos Horn az, a ki egy szót sem tud magyarul s a ki miatt Thaly egyszer oly nagy skandalumot csinált. Régen megérett a pensióra; még jó, hogy engedetlenségével ő maga adott okot rá.” RAL 365/1904.
17. RAL 65/1850.
18. SZ. GARAI JUDIT—UJHELYI GABRIELLA: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. Magyar Könyvszemle. 83. köt. 4., 1967. 325—334. l.
19. Pl. a Greenwich-i Royal Observatory a közleményeit (K. 804 : 21/1905); a Johns Hopkins Press az American Journal of Mathematics-ot és az American Chemical Journal-t (K 804: 27/1905) ajánlja fel, ill. küldi, a Missouri Botanical Garden cserét ajánl (K 804: 52/1902), az Allegheny Observatory saját közleményein kívül egész duplumlistát küld K 804 : 40/1902, és így tovább.
20. K 805: 232/1907. Mathematische Annalen, Journal für die Reine und Angewandte Mathematik, Astronomische Nachrichten, Zeitschrift für Mathematik, und Physik, Annales de Chimie et Physique, Comptes Rendus Hebdomadaires des Séances de l'Académie des Sciences, Journal des Savants, Journal des Mathématiques Pures et Appliquées, Journal of the Chemical Society, Journal of the Statistical Society.
21. Már 1865-ben 26 fontos természettudományos és matematikai folyóiratot javasoltak megrendelésre (K 801: 2/1865). Közülük 7 a fenti lemondó jegyzékben is szerepel.
22. K 802: 95 243/1898. Az áldatlan raktározási helyzet és a könyvköltöztetés veszélyeire jó példa, hogy ennek a roppant értékes forráskiadványnak három kötete (17., 18. és 19.) rekatalogizáláskor nem került be az új katalógusba, a régiből viszont kikerült az egész sorozat és a közben külső raktárba szállított sorozatból a három kötet valahogy külön kerülve lappangott a többi újrabeszállítása után sokáig.
23. K 802: 428/1899.
24. KENÉZ ERNŐ: Komjáthy Aladár 1894—1963. Magyar Könyvszemle. 80. köt. 2., 1964. 176—177. l.
25. RÓZSA GYÖRGY: A társadalomtudományi kutatás és a tudományszervezés tájékoztatói problémái. Bp., 1965. Akad. Kiadó. 174. l.

A Magyar Tudományos Akadémia állandó Könyvtári Bizottsága 1865—1949

Fráter Jánosné

A megalakulás

A szabadságharc után, az abszolutizmus enyhülésével, sorra alakultak meg az Akadémia tudományos bizottságai mint a tudományok fejlődésének új szervezetei. Ebben az új szakaszban és formában jött létre a Könyvtári Bizottság is, amely a könyvtár fejlődéséhez, a tudományt és a közművelődést szolgáló feladatahoz adott hathatós segítséget és irányítást.

Az Akadémiai Könyvtár első szervezeti szabályzatát: — „Utasítás a' M. Academiai Könyvtár' tisztviselői' számára” — *Toldy Ferenc* készítette, és 1848-ban jelent meg nyomtatásban. *Melich János* a könyvtár megnyitásának 100. évfordulójára írt dolgozatában így vélekedett az „Utasítás”-ról: „Ez a rendkívüli gondos munka a könyvtár valamennyi szükségletére pontos utasítást ad...” A könyvtár működésének első időszakából fennmaradt dokumentumok arról tanúskodnak, hogy e gondosan készült szabályzat előírásait a kevés számú könyvtáros — a gazdasági nehézségek és más okok miatt — sem célkitűzéseiben, sem a könyvtári ügyviteli munkában nem tudta teljesíteni.

Amikor az Akadémia székháza 1865-ben felépült, és benne a könyvtár is helyet kapott, az Akadémia elnöke gr. *Desseffy Emil* a márc. 20-i összes ülésen bizottság kinevezésére tett javaslatot, amelynek feladata volt tervet kidolgozni az „akadémiai könyvtár használatára”. Az elnök utasítására egy 24 tagból álló bizottság alakult, amely azután albizottságokra oszlott, a feladatokról megfelelően. A könyvtári szabályzat kidolgozásával *Toldy Ferencet*, *Hunfalvy Pált*, *Pauler Tivadart*, *Csengery Antalt*, *Than Károlyt* és a főtítkárt bízták meg. A szabályzat-tervezet fogalmazványa Hunfalvy Pál kézírásában maradt ránk, valószínű tehát, hogy *Budenz Józseffel* ő dolgozta ki az albizottság számára. Az elkészült tervezetet a következő levél kíséretében terjesztette az albizottság az Akadémia összes ülése elé: „A' tisztelettel alulírottak a' végett lévén kiküldve, hogy a' köz és külön (az akadémiai tagok számára való) olvasótermet, a' dolgozó szobát, a' könyvtár egyéb használatát vagyis a' könyvkölcsönzést illető szabályokat javaslatképen kidolgozzák... folytatott tanácskozásaik eredményét a' következőkben terjesztik elő. Mint-hogy pedig ezekben hivatkozás történik egy könyvtári bizottságra, melynek közreműködése szükségesnek találtatott: a tisztelettel alulírottak, egy, leg-főlebb öt tagból, talán az akadémiai titoknokon és könyvtárnokon kívül még három kinevezendő tagból, álló *könyvtári bizottság felállítását* indítványozzák, a' melynek feladatai volnának: 1. az évenként a' nagygyűlés elé adandó könyvtárnoki tudósítás megbírálása, 2. a' könyvvételek iránti javaslat tétele, 3. pedig a' szabályok által kiemelt esetekben való határozat hozatala. Az indítványozott könyvtári bizottság szükségét a' megállapítandó szabályok tün-

tetvén ki leginkább, immár ezeket szerencsénk van alatt tisztelettel benyújtani.”

A könyvtári szabályzat, az albizottságban való megvitatás után, *Arany János* főtítkár és *Toldy Ferenc* bizottsági elnök aláírásával 1865 jún. 1-i dátummal került az Akadémia összes-ülése elé, amely azt már június 10-én jóváhagyta. Az új szabályzat ismertetése most nem feladatunk, csak azt emeljük ki, hogy a könyvtár a nagyközönség számára is nyitva állt naponta 10-től 1-ig, és hogy az összes-ülés nem öt, hanem kilenc tagból álló könyvtári bizottságot nevezett ki. Elnöknek *Toldy Ferenc*re gondoltak, a tagok pedig: *Horváth Cyrill*, *Pauler Tivadar*, *Wenzel Gusztáv*, *Jedlik Ányos*, *Petzval Ottó*, a könyvtárnokok és a főtítkár.

A bizottság első ténykedései

A bizottság működését 1866 elején kezdte meg, amikor a főtítkár *Toldy Ferenc*nek írt levélben közölte az Akadémia febr. 26-i ülésének a bizottságra vonatkozó határozatát. A levélre *Arany János* hatsoros jegyzetet írt: „Üi. Tegnap Hunfalvy Pál úr óhaját izente, a könyvtári bizottság összehívása iránt, még e héten. Miután a tárgyak eléggé felhalmozódtak, én is szükségesnek látnám összehívni a bizottságot. Méltóztassék napot és órát tűzni ki, hogy a meghívókat szétküldhessem. Mint föntebb, *Arany János* tit.”

A márc. 27-én tartott első ülésen, amelyen az elnökön kívül részt vett *Pauler Tivadar* jogtudós, *Jedlik Ányos* fizikus, *Petzval Ottó* matematikus és a három könyvtárnok: *Hunfalvy Pál*, *Budenz József* nyelvész és *Rómer Flóris* régész, a jegyzőkönyvet maga a főtítkár *Arany János* vezette. Az ülésen a főkönyvtárnok, *Hunfalvy Pál* szövegátette: „hogy az akadémiai Könyvtár főleg a magyar irodalmi munkákban igen hézagos és szegény, mivel a kötelezpéldányokat, rég idő óta, csak néhány vidéki nyomda — a fővárosiak közül alig elvétve egy — szokta küldeni, megszerzésökre pedig az évenkénti könyvtári budget távol sem elégséges”. Ezzel kapcsolatosan „a bizottság egy alázatos fölterjesztésben fölkéretni javasolja a m. kir. helytartó tanácsot, hogy kibocsátandó intézménye által a hazabeli nyomdászokat és kiadókat méltóztassék a törvény megtartására hathatósan utasítani”. A felterjesztésben szerepelt az is, hogy a bizottság kapja meg az ország valamennyi könyvnyomdájának és kiadójának „címsorát”, hogy a könyvtár minden év végén ellenőrizhesse a kötelezpéldányok teljesítését. A kötelezpéldányok beérkezését e javaslat megvalósultával a könyvtár egészen 1949-ig ellenőrizte, és a hiányok pótlására az illető kiadókat és szerzőket felkérte. Az ülés a továbbiakban foglalkozott a könyvtári adminisztrációval és kérte, hogy az ajándékkönyvek megköszönését vegyék át a könyvtár feladataiból, mert arra a jelenlegi körülmények között nincs személyzetük. E bizottsági ülés a hatáskörébe tartozó feladatain kívül foglalkozott az akadémiai kiadványok hatékonyabb terjesztésével, azok hirdetésének módjával, elutasította *Érczhegyi Ferenc* könyvkötő folyamodványát az iránt, hogy „Akadémiai könyvkötő” címet viselhessen, és döntött az iskoláknak, intézményeknek akadémiai kiadványok iránti kérelmében.

Hogy a bizottság munkáját milyen nagy mértékben vette igénybe az iskolák és intézmények kérelmére küldendő kiadványok elbírálása, az kitűnik egyetlen jegyzőkönyv adataiból. Az 1869. febr. 11-i jegyzőkönyvben a következő kérel-

mezők szerepelnek: A miskolci hely. hitvallású egyház Elöljáróságának gymnásiuma, a nagyszebeni m.kir. jogakadémia, a bécsi egyetemi magyar társas-kör, a segesvári ágost. hitvallású gymnasium, a gräzi akadémiai olvasó egylet, a székelyudvarhelyi gymnasium és jogi tanoda, a győri jogakadémia, a nagyszebeni kir. állami gymnasium, valamint *Ballagi Mór* nyelvész, akadémikus javaslata, hogy az Évkönyvekben megjelenő egyes értekezések a Nyelv- és széptudományi osztály belföldi tagjainak ingyen adandók volnának.

Működése első időszakában a bizottság könyvkiadói problémákkal is foglalkozott, mert a kiadványok nyomtatása nagyon sokba került. Az Akadémia könyvkiadásával kapcsolatosan, a könyvek előállítása, szállítása, raktározása és terjesztése áttekinthetetlené vált. Ennek az igen fontos feladatnak a kivizsgálására és helyes megoldására a Könyvtári Bizottság albizottságot hozott létre *Lónyay Menyhért* másodelnök, *Arany János* főtitkár, *Toldy Ferenc* és *Hunfalvy Pál* részvételével. Az albizottság feladata a következőkre terjedt ki: *Takács Istvánnak* — aki mint „kiadó” a kiadványok összes ügyeit intézte —, „hivatalba léptekor adott elnöki utasítást megvizsgálva, amennyiben azt a könyvek kezelése tárgyában az ellenőrködést illetőleg hiányosnak találják, hozzanak javaslatba módosítást; a könyveknek a bizottság jelentésében panszolt silányabb fűzését vizsgálják meg, s általában szerezzenek tudomást arról, nem történt-e az Akadémiának az eddigi kezelés alatt valami kára . . .”

Az 1868. febr. 21-i jegyzőkönyvben találunk adatot már arra is, hogy „a bizottságtól vélemény kívánatik a párisi Archaeológiai és történelmi Társulattal megköthető csereviszony és megajánlandó akadémiai kiadványok iránt”. A Könyvtári Bizottság erre vonatkozó állásfoglalása az volt, hogy „az Akadémia kiadványaiból egyelőre az Archaeológiai publicatiókat teljesen felajánlandóknak s megküldendőkné véleményezi; egyszersmind felszólítani javasolja a mondott társaságot foglalkozik-e szorosb értelemben vett történelmi kiadásokkal? mely esetben a (kölcönösségi arány megtartása mellett), a történelmi bizottság kiadásai is megküldhetők volnának”.

A könyvtár gyűjtőkörének első kidolgozása szintén a bizottság határozatából született meg. Akkor ugyanis, amikor *Eötvös József* kultuszministeri osztálytanácsost küldött a három budapesti nagykönyvtár (a nemzeti múzeumi, az egyetemi és akadémiai) helyzetének tanulmányozására; a bizottság kimondta, hogy „kész a kívánt felvilágosítást mind maga megadni, mind arra az akad. könyvtárnokot ezennel utasítja. Egyszersmind miután a rendelethől úgy látja, hogy a három könyvtár hiányai a szerint fognának országos segély útján pótoltatni, a mint mindenik a céljára tartozó könyvekben leginkább fogyatkozást szenved, s így egymást idővel mintegy kölcsönösen egészíteni ki; jónak vélte megbízni az akadémia könyvtárnokát, hogy egy iratot készítsen, melyben az akadémiai könyvtár jelleme meghatározassék, s mely egyszersmind a ministeri küldött jelentésének s a kormány további tárgyalásainak alapjául szolgálhasson.” Ezt az iratot akkor *Budenz József* alkönyvtárnok készítette el.

A. A. 2. Akadémia legyen kénytelen
azt az elnököt választani, akit az akadémia elnökének fogadjon.

2. Az akadémia elnökének az elnököt választani kell.

Különben az elnököt
az akadémia elnökének
fogadjon.

Az akadémia elnökének az elnököt
az akadémia elnökének fogadjon.

Az akadémia elnökének az elnököt
az akadémia elnökének fogadjon.

Béni László

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Az akadémia elnökének az elnököt

Bizottsági jegyzőkönyv 1905-ből

Az első megbízás a bizottság számára

A. Az első megbízás a bizottság számára

Az első megbízás a bizottság számára

Az első megbízás a bizottság számára

Az 1865-ös „Könyvtári szabályzat”
részlete

A bizottság és feladatkörének újjászervezése

Az Akadémia Igazgatótanácsának 1872. máj. 25-i ülésén *Csengery Antal* másodelnök hangoztatta, hogy újjá kell szervezni a Könyvtári Bizottságot úgy, „... hogy e bizottság havonként ülést tartván, ne csupán az akadémiai kiadványok ügyével foglalkozzék, hanem az összes könyvtári ügyek vezetése rábízva legyen...” Az itt elhangzott javaslat eredménye lett a Könyvtári Bizottság létszámának és feladatkörének bővítése, üléseinek rendszeresebbé tétele. 1875-ben a bizottság által kidolgozott, és az Akadémia által elfogadott „Könyvtári szabályok” szerint a könyvtár új célja most már az, hogy mindenki előtt nyitva álljon, aki tudományos célból óhajtja igénybe venni. Engedélyezték a reáltanodák és gimnáziumok VII–VIII. osztályos tanulói részére is a könyvtár látogatását az iskolaigazgatók bizonyító levelével. Az új bizottság a könyvtár kezelésében, rendezésében, állományának kiegészítésében, katalogizálásában rendelkezett, ellátta mindezek főfelügyeletét, és szükség esetén javaslatokat terjesztett az Akadémia elé. Egyik javaslata még az Akadémia Alapszabálya 52. §-ának változtatására is kiterjedt, amely a könyvtár alkalmazottainak kinevezésével foglalkozik. Régebben a „könyvtárnokokat, gyűjteményőröket” az Akadémia összes-ülésében titkos szavazással az akadémikusok közül választották. A század utolsó negyedében a könyvtár feladatai már annyira megszorodtak, hogy a régebbi nyitvatartás mellett, a főkönyvtárnokon kívül, főállású könyvtár-tisztviselőkre volt szükség. Őket azután az elnökség nevezte ki nem akadémiai tagokból.

A bizottság feladatköréhez tartozott — ettől az időtől kezdve — a könyvadományozások és a csereviszonyok létesítésének előterjesztése.

A bizottság tagjait addig az Akadémia összes-ülése választotta. Az új szabályzat szerint tisztségüknel fogva lettek tagok az Akadémia elnöke, főtítkára, az osztályok elnökei és titkárai, valamint a főkönyvtárnok egészen 1949-ig. A bizottság elnöke ezután mindig az Akadémia elnöke volt, az előadók személyére viszont sohasem volt előírás. A Könyvtári Bizottságnál — más bizottságoktól eltérően — az volt a gyakorlat, hogy a főtítkár volt az előadó 1894-ig. Ettől kezdve a főkönyvtárnokok viselték a bizottság előadói tisztét az Akadémia átszervezéséig. Az utolsó bizottsági elnök *Kodály Zoltán* volt.

Néhány kiváló bizottsági tag

A szabályoknak a Könyvtári Bizottságra vonatkozó része első ízben állapította meg elvileg a bizottsági tagok összetételét. A könyvtári munka és szolgáltatás minőségi fejlődését eredményezte, hogy a bizottság munkájában tevőlegesen részt vállalt az Akadémia vezetősége, gyakorlatában helyet kaptak a tudományok művelői és szervezői: az osztályok vezetői, valamint a különböző tudományágak akadémiai képviselői. Ezt a megállapítást legjobban avval dokumentáljuk, ha a bizottságban résztvevők közül néhány tudóst felsorolunk: *Arany János*, az Akadémia főtítkára; *Csengery Antal*, másodelnök, publicista, politikus, történettudományi és közgazdasági író, „az esszéműfaj egyik meghonosítója irodalmunkban”; *Eötvös József* akadémiai elnök, író, államférfi a közművelődés legkiválóbb szervezője; *Eötvös Loránd* akadémiai elnök, egyetemi tanár, a gravitációs inga megalkotója, az Eötvös-törvény felfedezője; *Ferenczi Zoltán* irodalomtörténész, műfordító, az erdélyi Múzeum

Egylet, a budapesti Egyetemi, majd az Akadémiai Könyvtár igazgatója; *Fitz József* könyv- és nyomdásztörténész, a Nemzeti Múzeum (OSZK) Könyvtárának főigazgatója; *Goldziher Ignác* orientalista akadémikus, sémi irodalomtörténész és mohamedán vallástörténet kutatója; *Gyulai Pál*, az I. osztály titkára, irodalomtörténész, kritikus, író; *Horváth Mihály* c. püspök, 1848-as államférfi, történetíró; *Jedlik Ányos*, fizikus, egyetemi tanár, a dinamó elsőkénti alkalmazásával, galvántelepeivel, optikai rácsaival és ezek kiegészítésére szolgáló osztógépével tette nevét világszerte ismertté; *Korányi Sándor* orvos, egyetemi tanár, „a vesekórtan nemzetközileg elismert egyik megalapítója” és egyik olyan orvos, aki „fizikai-kémiai módszereket” alkalmazott a gyógyászatban; *Szabó József* geológus, egyetemi tanár, a honi földtani és talajtani térképezés, a közettani és geológiai kutatás megindítója; *Than Károly* egyetemi tanár, a magyar tudományos kémia úttörője, az első kémiai iskola megteremtője; *Wartha Vince* kémikus, a Műegyetem vegyészeti szakosztályának megszervezője, a borászati kémia és anyagipari technológia jelentős tudósa.

A századfordulótól 1949-ig

A Könyvtári Bizottságban és az általa 1875-ben alkotott „Könyvtár Szabályok”-ban 1949-ig kevés érdemi változtatás történt. Az 1881. évi Akadémiai Almanachban megjelent „Szabályok” III. része a Kézirattárban őrzött újabbkori (1772-től) kéziratok használatával foglalkozik. Eszerint a magyar írók itt levő kiadott és kiadatlan munkáinak közlését az Irodalomtörténeti Bizottság a maga számára tartotta fenn. Kivételes esetben ez a bizottság adhatott engedélyt egyeseknek az iratok publikálására, illetőleg használatára. Ez a paragrafus bizonyára annak következtében került a szabályzatba, hogy *Rómer Flóris* távozése után *Jakab Elek* akadémikus, a Könyvtári Bizottság ajánlására a Kézirattár anyagának rendezését 1876-tól évi 300 Ft. tiszteletdíjért elvállalta, és időközben felhívhatta a figyelmet a nagyértékű kéziratok jelentőségére. Az Irodalomtörténeti Bizottság ugyanis csak 1879-ben alakult meg.

A tagokat illetően 1905-ben annyi változás történt, hogy meghívták a bizottságba a nemzeti múzeumi, az egyetemi és a műegyetemi könyvtárak igazgatóit, 1945 után pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatóját.

A Könyvtári Bizottság munkájának lendülete eltartott egészen az I. világháborúig, amely legjobban a könyvtár eredményeibe mérhető le. Az Akadémia összes-ülésében 1906. nov. 26-án a bizottság megbízásából a főkönyvtárnok bemutatta a könyvtár tisztviselői által készített a „M. Tud. Akadémia könyvtárában levő folyóiratok és időszakos kiadványok jegyzékét”, amelyből kitűnt, hogy a különböző szakokban összesen 1622 folyóirata van a könyvtárnak. Az összes-ülés úgy határozott, hogy ebből a kiadványból „minden akadémiai tagnak s minden nagyobb hazai könyvtárnak egy-egy példány”-t küldjenek meg. A könyvtár vásárlás útján történt gyarapodásának egyik kis, de mégis jelentős példajaként érdemes megemlíteni, hogy *Kálmán Farkas* hagyatékából 25 értékes régi könyvet és kéziratot választott ki *Hellebrant Árpád* és vásárolt meg az Akadémia a bizottság javaslatára. Köztük olyan műveket mint a Gönczi Énekes könyv, hozzákötve Szenczi Molnár Albert: Szt. Dávid Soltári (Lőcse, 1652) c. könyvét. 1906-ban 334 hazai intézet, iskola, egyesület stb. könyvtára kapott akadémiai kiadványokat átalányösszegért.

Cserébe 261 hazai és külföldi intézet kapott, illetőleg küldött kiadványt. A könyvtár olvasótermében 6543 olvasó, 8891 művet használt, és 146 kölcsönző, 693 művet vett ki. Valószínűleg a fentebbiek alapján mondotta *Heinrich Gusztáv* az Akadémia az évi főtktári jelentésében, hogy: „... könyvtárunk könyvvásárlásokra évenként 15 000 koronát vett igénybe úgy, hogy az Akadémia, főnnállása óta egy félmillió koronánál többet költött könyvtárára. Ez nemcsak imponáló, de egyúttal páratlan eset is, mert nincs Tudományos Akadémia a világon, amely a nagyközönség számára könyvtárt tartana fönt...”

Az 1911. évi bizottsági ülésben a főkönyvtárnok jelentette, hogy a legutóbbi években ajándékok útján a Ráth-, Kaufmann-, Reiner-, Katona- és Hernády-gyűjteményekkel gyarapodott a könyvtár, amely elsősorban ezek mennyisége és az újabb beszerzések miatt hovatovább tarthatatlan raktári helyszükébe kerül. A megoldásra több lehetőséget sorolt fel. Más forrásból tudjuk, hogy egyik javaslata alapján *Ferenczi Zoltán* főkönyvtárnok alakította át az akadémiai bérház földszinti helyiségeit raktár céljára.

A két világháború között, anyagi és társadalmi okok miatt, a Könyvtári Bizottság tevékenysége nem lehetett olyan eredményes mint korábban. 1924-ben találunk adatot arra, hogy a bizottság albizottságot jelölt ki a könyvtári problémák felmérésére. Az albizottság jelentésében többek között azt ajánlotta, hogy új könyvrendeléseket egyelőre ne tegyenek, de fizessék ki a külföldi és hazai könyvtartozásokat. Minthogy a feldolgozó munkában nagy lemaradás volt tapasztalható, új könyvtáros beállítására lenne szükség. Folytassák a kéziratok katalógizálását és az eddigi hosszú könyvtári szüneteket rövidítsék le. Gondoskodjanak arról, hogy az Akadémia tagjai a könyvtárt akadály nélkül használhassák. Ha a költségvetés megengedi, a könyvtár részére írógépet kell vásárolni. A 100 éves jubileum sem hozott egyebet, mint a könyvtár helyzetének ismételt felmérését és megtárgyalását. Az Akadémiának 1928-ban örökül hagyott Vigyázó-vagyonnak csak kis részét fordították tudományos célokra, így természetesen abból a könyvtár fejlesztésére sem került sor.

A Könyvtári Bizottság a felszabadulás előtt 1943. május 10-én ült össze utoljára, amikor az új főkönyvtárnok kinevezésére tett javaslatot.

Az 1949. április 12-én tartott bizottsági ülés már az Akadémia átszervezése szellemében történt. Az erről készült jegyzőkönyv a könyvtárral kapcsolatos problémákat három csoportba foglalta: 1., A könyvtár feladatának és gyűjtőkörének új meghatározása 2., Beszámoló a 3 éves tervben történt üzembehelyezésről 3., A könyvtár korszerűsítése az első 5 éves terv folyamán.

Az MTA Könyvtára munkatársainak publikációi 1950–1975

	<i>Kiadványok száma</i>	<i>Oldalszám</i>
Monográfia	83	22 909
Forráskiadvány, szövegkritika	25	12 726
Bibliográfiai, katalógus	44	14 993
Cikk, tanulmány	692	8 109
Tud. művek fordítása	5	1 573
Folyóirat és sorozat szerkesztés	3	27 804
	852 publikáció	88 114 oldal

Ókortudományi kutatás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában

Ferenczy Endre

45 év múlt el azóta, hogy mint egyetemi hallgató átléptem az Akadémiai Könyvtár küszöbét. Drága professzorom, *Heinlein István* (egykor maga is akadémiai könyvtárnok), küldött oda, hogy ókortörténeti szemináriumi dolgozatomhoz anyagot gyűjtsek. Az első benyomások, melyeket szereztem, felejthetetlenek maradnak számomra, ha kellemesnek éppen nem is nevezhetném őket. Bejárás abban az időben az Akadémia utcai kapun át volt a könyvtárba; a térre nyíló kapukat csak ünnepélyes alkalmakkor, az évben általában egyszer nyitották ki néhány napra. A terembe, ahol olvastam, a behajtott ablaktáblák miatt csak gyéren áramlott be fény és a bágyadt világítás előidézte álmosító hangulatot csak fokozta az a hidegség, mely az asztalok mellett elhaladó könyvtárosok arcán ült. Rajtam kívül a teremben alig egy-két olvasó foglalt helyet, akik, akárcsak én, láthatólag megilletődöttek voltak és arra törekedtek, hogy lehető gyors távozásukig jelenlétüket elfeledtessék vendéglátóikkal. Ezután már mint érettebb kutató hosszú időn keresztül ritkán fordultam meg az MTA Könyvtárában. Egyéb okokon túl visszatartott az a tapasztalat, hogy leszámítva a periodikumokat, az Akadémiai Könyvtár állománya nem rendelkezik a korszerű kutatáshoz szükséges szakirodalommal. Ez volt az oka annak, hogy az ókortudomány kutatói egészen az 1950-es évekig könyvanyag tekintetében szinte teljesen az Egyetemi Könyvtárra voltak kutatásaikban utalva. Mellette legfeljebb még a Fővárosi (ma Szabó Ervin) Könyvtár jött tekintetbe a szociológiai művek viszonylatában.

Nem feladatomban — a hely és alkalom sem alkalmas arra — megvizsgálni, milyen okoknak volt szerepük abban, hogy az MTA Könyvtárának szerzeményezése stagnált a két világháború közötti időszakban. Tény, hogy míg 1914-ig a hagyatékok hozta gyarapodáson túl (ókortudományi anyagát tekintve közöttük elsősorban a Telekiek könyvtára volt jelentős), ha nem is nagyarányú, de tudatos fejlesztés jellemezte a könyvtár szerzeményezését — az első világháború óta, egészen a felszabadulást követő évekig — ez a fejlesztés úgyszólván megszűnt, ill. a minimálisra zsugorodott. A hanyatlás az ókortudomány körébe eső művek gyűjtésén át is jól kimutatható és csak részben enyhítette azt a nemzetközi cserekapcsolatok folyományaképpen a periódikus kiadványok rendszeres érkezése.

Az MTA Könyvtára 1950 előtti állományában, a két világháború közötti rendszeres fejlesztés hiánya ellenére is, szép számmal akadtak ókortudományi művek, ha nem is elégséges számban ahhoz, hogy korszerű kutatás alakulhasson ki e tudományterületen a könyvtár falai között. A görög, római és bizánci auktorok, így a „*Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*” kötetei, a Firmin-Didot kiadásában megjelentő klasszikusok,

a „Corpus scriptorum historiae Byzantinorum” stb. éppen úgy megtalálhatók voltak itt, mint a legfontosabb ókortudományi lexikonok (*Pauly—Wissowa—Kroll*), kézikönyvek (*Iwan Müller, Handbuch d. class. Altertumswissenschaft* stb.) szótárak (*Pape, Georges* stb.) és a kutatómunka nélkülözhetetlen egyéb kellékei. Sajnos éppen a legfontosabb sorozatok rendelése, ill. előfizetése akadozott vagy éppen elakadt a két világháború közötti időszakban, úgyhogy a folytonosságot ebben a periódusban — a periodikumok mellett — jórészt csak a köteles példányokból kikerülő művek képviselték.

Az ókortudományon belül az ókori történet a 19. századi nagy történetírók, *B. G. Niebuhr, A. Schweigler, Th. Mommsen* és *Ed. Meyer* művei által volt képviselve, de már a 20. századi történeti irodalom vagy teljesen hiányzott, vagy csonkán volt megtalálható. A római jog és az ókori jogtörténet tekintetében a helyzet 1950 előtt, ha lehet még az előbbinél is vigasztalanabb volt, mert itt még a szakma alapművei is hiányoztak.

Az MTA Könyvtára az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején a magyar könyvtárügy teljes újjászervezése nyomán vált országos viszonylatban az ókortudomány szakkönyvtárává és ezzel együtt a *hazai órkutatás legjelentősebb könyvtári bázisává*. Az a hatalmas átalakulás, melyen a magyar könyvtárügy keresztülment a fentebb jelzett időszakban, talán egyetlen nagy könyvtárunk esetében sem hozott olyan mélyreható változást, mint éppen az MTA Könyvtára életében. Az új gyűjtőkör megállapítása, az új célok és feladatok kijelölése, a belső szervezet átalakulása, a modern könyvtári munkamenet megalapozása stb. radikális átállást kívántak ebben a múlt hagyományaival összeforrott könyvtárban. Mégis az átalakulás, a könyvtár modernizálása, az új munkamenet beindítása gyorsan és sikerrel valósult meg. A könyvtár új szerzeményezési profilja, (egyéb feladatok mellett) az ókortudomány szakkönyvtárává való fejlesztése ugyancsak gyors ütemben haladt előre. Ezt a munkát mint az MTA Könyvtárának munkatársa 20 éven át a résztvevő szemével figyelhettem és eredményeit mint az ókori történet és jogtörténet kutatója közvetlen tapasztalás útján, szinte napról-napra hasznosíthattam.

Mintegy két évtized telt el azóta, hogy az MTA Könyvtára feladatául kapta az ókortudományi szakterület könyvanyagának gyűjtését és megkezdte állományának az ókortudomány szakkönyvtárává való fejlesztését. Az alkalom elérkezett, hogy feltegyük a kérdést: mennyiben sikerült eddig a fenti feladatot teljesíteni? Valóban megtörtént-e az ókortudomány szakkönyvtárává való átalakulás?

Elméletileg a szakkönyvtár egy szakma minden, vagy legalábbis minden jelentős művét állományában őrzi. Ennek a kritériumnak az Akadémiai Könyvtár ma még a szó betű szerinti értelmében természetesen nem tesz eleget. A múlt hiányai messze nagyobbak voltak, semhogy két évtized elég lehetett volna a pótlásukra. Bár a régi művek új kiadása világszerte nagy intenzitással folyik, ezeknek az anasztatikus kiadásoknak az ára olyan magas, hogy szerzeményezésük, ha nagy számban történik, veszélyeztetné a modern szakmunkák beszerzésének esélyeit. Mégis, joggal állíthatjuk, hogy a múlt legégetőbb hiányait többségükben máris sikerült pótolni. A vásárlás és csere mellett szerepet játszottak a hiányok felszámolásában egyes, a könyvtárnak tett adományok (*Stein A.*), valamint elhunyt akadémikusok hagyatéakai (*Moravcsik, Marót* stb.) is.

A szakkönyvtár feladatai közé tartozik, mint már utaltam rá, a lehető teljesség, tehát a szakma körébe eső minden jelentősebb munka beszerzése.

Ez felveti a határterületek problémáját, vagyis a szerzeményezés kérdését azoknak a tudományszakoknak a területéről, melyek közel állnak, vagy éppen rokonterületeket ölelnek fel a könyvtár profiljában szereplő diszciplínákkal. Aki az MTA Könyvtárának szakkatalógusait figyelemmel kíséri, meggyőződhet arról, hogy az utolsó negyedszázadban a Könyvtár szerzeményezésének felelősei, *Komjáthy Aladár* és *Kenéz Ernő* éppen annyira lelkiismeretes, mint körültekintő munkát végeztek ezen a téren is: az ókortudomány rokon-diszciplínáinak (etnológia, szociológia stb.) legjelentősebb modern alkotásai többségükben megtalálhatók az MTA Könyvtára állományában.

Fentebb utaltam rá, hogy az ókortudomány egyes ágainak, köztük az ókori történetnek a képviselője az MTA Könyvtárában nagyon is foggyatékos volt a múltban, azaz nagyok voltak e tudományterületek hiányai. Nyugodtan állítható, hogy mostanra nemcsak a múlt hiányait sikerült túlnyomórészt felszámolni az ókori egyetemes történet területén, hanem a legújabb kutatások és szakirodalom alkotásai is olyan mélységig találhatók meg, hogy az ókori történeti kutatás nyugodtan támaszkodhat akár a teljesség igényével mind a görög, mind a római történet területén az Akadémiai Könyvtár anyagára. De ugyanígy az ókortudomány olyan önálló ágai, mint a papyrológia, etruszológia, mykenológia stb., valamint a történettudomány olyan segédtudományai, mint a régészet, felirattan stb. úgyszólván minden reprezentatív alkotásukban a kutatók rendelkezésére állnak.

Külön szeretném felhívni a figyelmet az Akadémiai Könyvtár *római jogi és ókori jogtörténeti gyűjteményére*: ezek szinte teljességgel az utolsó 25 év szerzeményezési tevékenységének eredményeképpen jöttek létre. A római jog és jogtörténet gyűjtését korábban az Egyetemi Könyvtár végezte, de a profilváltozás nyomán természetesen felhagyott vele, mert ez az MTA Könyvtárának lett a kötelessége. Az Akadémiai Könyvtárban a római jog gyűjtésének szinte az alapjai is hiányosak voltak, ókori jogtörténeti anyaga pedig teljességgel hiányzott. Mégis, ma mind a két területen, az ELTE Római Jogi Intézete mellett, az Akadémiai Könyvtár a kutatás bázisának tekinthető: a római jog és az ókori jogtörténet úgyszólván minden fontos forrása és szakirodalma (sorozatok és kézikönyvek), valamint a szakma speciális kérdéseit tárgyaló szakmonográfiák biztosítják ezen a területen a korszerű kutatás lehetőségét. Ha a könyvbeszerzés időtartama is meggyorsul, vagyis a könyvek és folyóiratok megjelenése és a könyvtárba való érkezésük közötti idő megrövidül — ami jól tudom, nem a könyvtáron, hanem a kívülálló szervek munkáján múlik — akkor az MTA Könyvtára még a mostaninál is a kutatók által sűrűbben látogatott és *népszerűbb műhelyévé* válik az ókortudomány művelésének.

Végezetül egy mondatot a *könyvtárosi szakmunka és a tudományos kutatói munka kapcsolatáról*. Tapasztalásom szerint ez a kapcsolat nem formális, hanem tettekre támaszkodóan hatékony az Akadémiai Könyvtárban. Egyfelől a kutatók tisztában vannak azzal, mit köszönhetnek a könyvtári szerzeményezés körültekintésének, a feldolgozó munka alaposságának és az olvasószolgálat éppen olyan gyors, mint pontos tevékenységének; másfelől viszont a könyvtár illetékesei is meghallják és teljesíteni igyekeznek azokat a megújuló igényeket, melyek a kutatómunka jobbá tétele érdekében az olvasók, a kutatók felől érkeznek folyamatosan hozzájuk.

Az Akadémiai Könyvtár Keleti Gyűjteménye

Róna-Tas András

Több mint kétszáz évvel ezelőtt egy nagykőrösi születésű magyar tudós, *Uri János* meghívást kapott Oxfordba, hogy Anglia akkor egyik legjelentősebb keleti gyűjteményét, Thomas Bodley könyvtárát katalogizálja. A mű 1787-ben jelent meg „Bibliothecae Bodleianae Codicum Manuscriptorum Orientalium videlicet Hebraicorum Chaldaicorum, Syriacorum, Aethiopicorumque Catalogus Jussu Curatorum Preli Academici a Joanne Uri confectus” címmel. Minden valószínűség szerint ez az első olyan tudományos jellegű munka, amely magyar szerző tollából keleti tárgyú könyvtári művekről megjelent. Az angol világbirodalom kormányzói jól tudták, hogy a gyarmatbirodalom kiépítéséhez és fenntartásához szükségük van a keleti tudományokra, s e tudományok művelésének feltétele a keleti és keleti tárgyú művek könyvtára.

Teljesen másképpen alakult a magyar tudományos élet *kelet iránti érdeklődése*. A magyarság keleti eredete már középkori krónikaíróinkat is foglalkoztatta. *Riccardus* Julianus fráter első útjáról készített jelentésében, többek között, ezt írta: „A keresztény Magyarok Történetében azt találták, hogy van egy másik, Nagyobb Magyarország ahonnan a hét vezér népével együtt kiköltözött, hogy lakóhelyet keressen magának”¹.

A XIII. században tehát már világos volt, hogy az írott források segítséget nyújthatnak a magyarság eredetére vonatkozó kutatásoknak. Ez az érdeklődés azóta sem halványult el, s a magyarországi kelet-kutatás egyik fő ösztönzője mai napig a *magyarság eredetének kutatása* maradt. A magyarság történetére vonatkozó közvetlen és főleg közvetett keleti források gyűjtése, a vonatkozó európai irodalom tanulmányozása jelentette és jelenti ma is azt az egyik legjelentősebb társadalmi igényt, amely a keleti és keleti vonatkozású irodalom gyűjtését szükségessé tette.

Az utóbbi évtizedekben rohamosan megnőtt a keleti népek világtörténeti jelentősége. A velük való tudományos foglalkozás mind Magyarország mai nemzetközi kapcsolatait, mind az egyetemes társadalom- és művelődéstörténeti kutatások, mind számos tudományág (nyelvészet, néprajz, régészet stb.) nemzetközi szintű művelése szempontjából alapvető szükséglet. Mindez napirendre tűzte egy orientalisztikai alapkönyvtár felállítását.

Keleti és keleti tárgyú művek gyűjtésének hosszú – és eddig megíratlan története van Magyarországon. Nem véletlen azonban, hogy önálló keleti könyvtár felállítására csak a felszabadulás után kerülhetett sor. A magyar tudomány új szervezeti rendjében ennek nemcsak a szükségessége vált nyilvánvalóvá, hanem megteremtődtek a feltételei is. Az újjászervezett Magyar Tudományos Akadémia első alelnökének, a magyar orientalisztika újjászervező-

jének, *Ligeti Lajos* akadémikusnak kezdeményezésére 1949-ben került napirendre egy keleti könyvtár alapítása. A könyvtár létrehozása hatalmas szervező munkát, gondos mérlegelést és a szükséges anyagi lehetőségek jó koncentrációját igényelte. Egy teljesen önálló, új könyvtár létrehozásának nem voltak és nem is lehettek meg a feltételei. Adott volt ugyanakkor a keleti és keleti tárgyú művekben leggazdagabb magyar gyűjtemény, a Magyar Tudományos Akadémia központi könyvtára. Ennek állományában ugyan eddig is a kutatók rendelkezésére állt a legfontosabb irodalom és nem kis számú keleti kézirat, fanyomatos és nyomtatott munka, de a hatalmas könyvtár állományában szétszórva nehezen volt célszerűen felhasználható és céltudatosan gyarapítható. Világos volt az is, hogy a kutatást elsősorban egy könnyen hozzáférhető kézikönyvtár segítheti elő. Szükség volt egy szakmailag is illetékes, koncentrált gyarapítás-politikára. Végül lehetőséget kellett teremteni arra, hogy a legjelentősebb magyarországi gyűjtemények keleti anyagát egy helyre gyűjtsék össze. Mindezen szempontok gondos mérlegelése után született az a döntés, hogy a magyar orientalisztika alapkönyvtárát az Akadémia központi könyvtárán belül, annak önálló egységeként kell létrehozni.

1949 és 1951 között az Akadémia központi könyvtárának állományából mintegy 15 000 könyvet és 1000 kéziratot emeltek ki, katalogizáltak újra, megteremtve ezzel a keleti gyűjtemény magvát. Ebből az anyagból válogatták ki a keleti gyűjtemény kézikönyvtárát, amely az Akadémia nagylelkű anyagi gondoskodásából és az akkori igazgató, *Scher Tibor* lelkes irányításával külön helyiséget és ízléses művészi berendezést is kapott.² A könyvtár megteremtésének gyakorlati vezetését, a szervező munka jelentős részét a jeles magyar turkológus, a kolozsvári és ankarai egyetemek professzora, a magyar orientalisztika könyvészetének kitűnő ismerője és művelője *Rásonyi László* végezte. Sikertült az újonnan létrejött gyűjteménybe átvinni a Fővárosi Könyvtár, a Hopp Ferenc Múzeum, a szegedi Somogyi Könyvtár, a kiskunhalasi Szilády Áron kollégium, a volt Balkán Intézet és néhány más intézmény keleti anyagát is.

A most fennállásának 25. évét ünneplő Keleti Gyűjtemény állománya ma már meghaladja a 45 000 kötetet. Igen értékes a több mint 800 fajta folyóiratból álló részlege, amelyben megtalálhatók a legrutinásabb külföldi orientalisztikai folyóiratok és a szakma modern folyóiratai egyaránt.

A könyvtárban őrzik számos jeles keletkutatónk hagyatékát, illetve gyűjteményét, így *Kőrösi Csoma Sándor*, *Vámbéry Ármin*, *Kunos Ignác*, *Munkácsi Bernát*, *Reguly Antal*, *Szilágyi Dániel*, *Kaufmann Dávid*, *Kégl Sándor*, *Goldziher Ignác*, *Kmoskó Mihály*³ és mások kézirateit, az általuk gyűjtött műveket. Külön meg kell említenünk, hogy a világhírű magyar orientalista, *Stein Aurél* végrendeletében felbecsülhetetlen értékű könyvtárát a Magyar Tudományos Akadémiára hagyta, s néhány év óta ez az anyag is a Keleti Gyűjtemény állományát gyarapítja.

A keleti nyelvű kéziratok, fanyomatok közül igen gazdag a Keleti Gyűjtemény török, perzsa, mongol és tibeti gyűjteménye. Nemzetközileg is értékes példányokat tartalmaz a héber, arab és mandzsu gyűjtemény is. Ha kisebb számban is, de könyvészeti és kéziratritkaságok találhatók Ázsia és Észak-Afrika szinte minden részéről. A felszabadulás után a keleti, elsősorban a szocialista országokkal kialakult jó kapcsolataink révén ez az állomány jelentős mértékben gyarapodott.

Az az alapelv, hogy a Keleti Gyűjteményt az Akadémiai Könyvtáron belül, annak önálló egységeként kell létrehozni, helyesnek bizonyult. Az Aka-

démiai Könyvtár törzsállományában ugyanis igen nagyszámú olyan munka van, amely fő profilja szerint ugyan nem keleti tárgyú, de igen értékes orientalisztikai anyagot tartalmaz. Így a külföldi akadémiák múlt századi kiadványai nélkülözhetetlenek az orientalisztikai kutatások számára. A XIX. század világhírű orientalistáinak számos alapvető munkája ezekben a kiadványokban jelent meg. Kimeríthetetlen forrásanyagot tartalmaznak a különféle orosz tudományos társaságok vagy például a finn tudományos társaságok kiadványai is. Számos alapvető kézikönyv is szükségszerűen az Akadémiai Könyvtár törzsállományába került, s a jelenlegi szervezeti felépítés következtében akadálytalanul használható a Keleti Gyűjteményben kutatók számára.

A Keleti Gyűjtemény kutatóinak ugyanakkor rendelkezésére áll az Akadémiai Könyvtár teljes kisegítő apparátusa, elsősorban a xerox és mikrofilm. Az MTA mikrofilmtárának jelenleg több tízezer filmkockányi anyaga van, amelynek révén több mint 200 egyébként nem, vagy nagyon nehezen hozzáférhető külföldi kézirat, könyv tanulmányozása válik lehetővé.

Az elmúlt 25 év alatt tehát egy olyan nemzetközi színvonalú könyvtár született, amely az egész magyar tudományos élet büszkesége. Egyre gyakoribb világhírű külföldi tudósok, keleti közéleti személyiségek látogatása a Keleti Gyűjteményben, amely 25 éves fennállását tudományos ülésszakokkal, kiadványokkal, kiállítással és a Kőrösi Csoma-gyűjtemény felállításával ünnepli meg. Ezek a jelentős eredmények természetesen köteleznek is, és kijelölik a gyűjtemény további fejlesztésének főbb feladatait. E feladatok tekintetében az MTA Orientalisztikai Bizottságának és a hazai keletkutatás egyéb jeles szakembereinek állásfoglalásai szolgálnak iránytűül.

Mindenekelőtt erősíteni kell a gyűjtemény kézikönyvtár jellegét. Ma már mindenütt a világon megszűnőfélben van az „olvasóterem” és a „raktár” merev elválasztása, s a modern könyvtárak valamilyen formában áttérnek a szabadpolcos rendszerre, arra, hogy a könyvtár bizonyos vagy teljes állománya az olvasók számára közvetlenül hozzáférhető legyen. Bár az Akadémiai Könyvtár jelenlegi igen rossz helyiség és raktárviszonyai lehetetlenné teszi a helyzetnek lényeges megváltoztatását, a jelenlegi lehetőségeket figyelembe véve is szükséges arról gondoskodni, hogy főleg azoknak a részterületeknek az alapanyaga, amelynek kutatói nap mint nap a gyűjteményben dolgoznak, kézikönyvtárszerűen hozzáférhető legyen. Külön kell gondoskodni arról, hogy legfrissebb beszerzések, mindenekeelőtt a folyóiratok legújabb számai a kutatók által rögtön kézbevehetőek legyenek. Ezt csak kiegészíthetik, de nem pótolhatják a Keleti Gyűjtemény új szerzeményeit közlő gyarapodási jegyzékek.

Ma már a gyűjtemény nemcsak raktár, olvasóhely és katalógus együttese, hanem *kutató műhely* is. Magától értetődő, hogy a Japántól Marokkóig, Szibériától Ceylonig terjedő gyűjtési területtel rendelkező könyvtár csak akkor tud szakszerű és a korlátozott lehetőségeket maximálisan kihasználó, koncentrált gyarapításpolitikát folytatni, ha az ott dolgozók nemcsak a könyvtárosi szakma kiváló ismerői, hanem az egyes keleti szakterületek széles horizontú művelői is. Világos, hogy el kell kerülnünk a természetlen maximalizmust, s tudomásul kell vennünk, hogy feltételeink következtében nem versenyezhetünk a világ legjelentősebb keleti könyvtáraival az orientalisztika minden területén. Meg kell tehát határozni azokat a kutatási területeket, amelyek a magyarországi orientalisztika sajátos profilja, a hazai társadalmi igények

figyelembevételével kiemelten és lehetőség szerint a teljesség igényével gyarapíthatók. Más területeken biztosítani kell az alap kutatásokhoz szükséges legfontosabb műveket és lesznek olyan területek, ahol csak a kézikönyvek, tájékoztató munkák beszerzése lesz lehetséges. Ez a differenciált és a folyton változó valósághoz érzékenyen kapcsolódó gyarapításpolitikák akkor lehet csak hatékony, ha a Keleti Gyűjtemény a magyar orientalisztika szerves részeként egyben *tudományos műhely* is lesz.

Kézenfekvő és elodázhatatlan feladata a Keleti Gyűjteménynek, hogy tudományos szinten feldolgozza a Gyűjtemény keleti nyelvű kézirat állományát. A *keleti kéziratok tudományos katalógusainak kiadása* régi adóssága a magyar orientalisztikának. Természetesen a gyűjtemény munkatársai egyedül ezt a feladatot nem oldhatják meg. A katalógusok kiadásának szervezését, a kiadási elvek nemzetközi színvonalú megállapítását, a szükséges könyvtárosi előkészítő munkát azonban a Gyűjteménynek kell kezdeményeznie, irányítani. Ennek a munkának ma minden előfeltétele megvan, számos értékes kezdeményezés is történt — a Kaufmann gyűjtemény már megjelent katalógusa⁴ nagy nemzetközi siker volt — megalapozott tehát az a remény, hogy a magyarországi keleti művek tudományos katalógusai nemzetközi tudományos tekintélyünk növeléséhez jelentős mértékben hozzá fognak járulni.

A Keleti Gyűjtemény a *magyar orientalisztika alapkönyvtára*. Néhány más magyarországi kutatóhelyen és egyetemi tanszéken is folyik azonban keleti tárgyú munkák gyűjtése. Ezek egy-egy szűkebb kutatási témához vagy oktatási feladatokhoz kapcsolódnak. A Keleti Gyűjteménynek feladata, hogy az együttműködés fejlesztése és anyagi lehetőségeink jobb kihasználása miatt is *koordinálja* az orientalisztikai könyvtárak hálózatának területén folyó bizonyos könyvtári munkákat. Ez az együttműködés egyébként kölcsönös haszonnal jár, a magyarországi orientalisztikai műhelyek jelentős szakmai segítséget nyújtottak eddig is, és megfelelő szervezés esetén még jelentősebb támogatást nyújthatnak ezután a Keleti Gyűjtemény munkájához.

A magyar orientalisztikának nagy hagyománya és nem lebecsülhető nemzetközi tekintélye van, amit mindenekelőtt színvonalas publikációival ért el. A *magyar orientalisztika bibliográfiájának* közzététele területén már eddig is jelentős eredményeket könyvelhetünk el. A *Moravcsik Gyula, Rásonyi László és Besze Lajos* által szerkesztett bibliográfiák⁵ a magyar orientalisztika jelentős részterületeit tették könyvészetileg is hozzáférhetővé a nemzetközi és hazai tudomány számára. Megjelent számos orientalistánk egyéni bibliográfiája is. Készülőfélben vannak további bibliográfiai munkák. A Keleti Gyűjtemény ezért könnyű helyzetben lesz akkor, ha megteremtődnek a személyi és tárgyi feltételei egy rendszeres és szakszerű magyar orientalisztikai bibliográfia közreadásának.

25 év rövid idő egy könyvtár történetében. De esetünkben a jubileum csak a szervezeti formának szól, a keleti könyvtárügy sokkal régebbi Magyarországon, egyidős a magyar tudománnyal. Eredményei és feladatai egyaránt indokolták teszik, hogy a Keleti Gyűjtemény ügyét ne csak könyvtári problémának tekintsük. Különösen fontos ez egy olyan helyzetben, amikor a magyar orientalisztikának nincs központi intézete. Ha számba vesszük mindazon tudományágakat, amelyeknek valamilyen formában alapvető érdeke a Keleti Gyűjtemény fejlesztése, feladatainak jó ellátása, akkor nem szabad csak a közvetlenül a kelettel foglalkozó nem kisse számú kutatógárdára gondolnunk. Bátran elmondhatjuk, hogy *minden társadalomtudományi ágazat*

és bizonyos vonatkozásokban számos természettudományi is (pl. a földrajz, a biológiai tudományok történeti ágai stb.) közvetlenül érdekelt a keleti könyvtári anyag fejlesztésében. Ha ehhez még hozzátesszük azt is, hogy a keleti nyelvek ismerete szinte minden tudományban ma már egyre inkább előtérbe kerülő kérdés (gondoljunk csak az olyan világnyelvekre mint a kínai, a japán, az indiai nyelvek, az arab), akkor egyértelművé válik az, hogy itt társadalmi ügyről van szó.

Úgy hiszem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményének jubileuma alkalmat adhat tudománypolitikánk felelős vezetőinek is arra, hogy megvizsgálják, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy ez a gyűjtemény további feladataihoz fokozott támogatást kapjon.

JEGYZETEK

¹ GyÖRFFY, Gy.: Napkelet felfedezése 1965, 40. l.

² Ennek tervezője Nyireő István igazgatóhelyettes volt.

³ KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR Ázsia-utazó, a tibetisztika megalapítója (1784–1842); VÁMBÉRY ÁRMİN turkológus (1832–1913); KUNOS IGNÁC turkológus (1860–1945); MUNKÁCSI BERNÁT finnugor nyelvész (1860–1937); REGULY ANTAL finnugor nyelvész (1819–1858); SZILÁGYI DÁNIEL turkológus (1830–1885); KAUFMANN DÁVID hebr. ista (1852–1899); KÉGL SÁNDOR iranista (1862–1920); GOLDZIER IGNÁC sémi filológus, iszlámkutató (1850–1921); KMO SKÓ MIHÁLY sémi filológus (1876–1931)

⁴ Microcard catalogue of the rare Hebrew Codices, Manuscripts and Ancient Prints in the Kaufmann Collection, repr. on microcards. (Publications of the Oriental Library of the Hungarian Academy of Sciences. 4.) Budapest 1959, Akadémiai Kiadó 44 pl., 16t.

⁵ MORAVCSIK, (Gyula) J.: Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches-ungarischen Beziehungen 1914–1925. — KÖRÖSI CSOMA-Archivum 2 (1926–32), 199–236. p.; RÁSONYI, L.: Ungarische Bibliographie der Turkologie und der orientalisches-ungarischen Beziehungen 1926–1934. — KÖRÖSI CSOMA-Archivum I. kieg. kötet (1935–38), 1–66. p.; APOR, É.—ECSEDY, I.: Hungarian publications on Asia and Africa 1950–1962, a selected bibliography — Magyar szerzők Ázsiáról és Afrikáról 1950–1962, válogatott bibliográfia. Bp. 1963. Akadémiai Kiadó 106 l.

SUMMARIES

Lajos Ligeti:

THE 150th ANNIVERSARY OF THE FOUNDATION OF THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Six months after the establishment of the Academy its first institution, the Library, was founded through the donation of the Teleki-Library containing 30,000 volumes.

At that time the institution did not have permanent premises of its own; nevertheless the Library started expanding enthusiastically and the first exchange relations were also established.

In 1836 the Library moved to premises in the Trattner-Károlyi-house (the present 3, Sándor Petőfi Street) and following the sorting and cataloguing work of Ferenc Toldy it was possible to open it to the public.

The Library was opened on 23rd December, 1844. On this occasion the poet M. Vörösmarty wrote his ode 'Gondolatok a Könyvtárban' ('Thoughts in the Library').

After the defeat of the war of independence the Library's activity was paralysed. After a long time donations again began to flow in and important manuscript-collections were given to the Library (including the Jancsó and the Czech collections). The Library Committee was set up in 1865.

In 1867 the Library was opened in the new building of the Academy. For the first time the field of interest of the Library was prescribed in 1869 by József Eötvös.

Between the two World Wars the Library went through a difficult period. However the Vigyázó bequest and donations from Aurél Stein and Sándor Kégl had a certain beneficial effect on the Library's activity.

The Library suffered considerable damage in World War II. The 1949 reorganization opened a new era in the Library's history. The Library's structure was developed and at present the Library is in the process of realizing a number of ambitious plans.

György Rózsa:

„THE LOVE OF SCIENCES AND ARTS...”

The aims of the Reform Age are set out in the foundation deed of the Academy's Library dated 17th March, 1826. Even then the Library was to be used by all citizens of the country. International exchange activities started as early as 1833. This is in accordance with present-day policies in the field of science and the arts. The Library preserves old books and manuscripts, fulfils the traditional function of libraries and disseminates scientific information. At the same time it functions as the centre of the Library Network of the Academy and as the institute for the dissemination of scientific information. Its stock – including that of the Research Library Network – consists of 2.5 million items and it has exchange relations with 1,600 institutions in 90 different countries. In addition to this it is a scientific institution with its own wide range of scientific and publishing activities.

Béla Köpeczi:

THE LIBRARY – AS A SCIENTIFIC WORKSHOP

The function of the great academic and scientific libraries has undergone a number of changes recently, they now have to disseminate information and assemble documentation without which scholars and scientists would nowadays be unable to work.

The widening scope of the libraries has helped to delineate the field of research of scholars and scientists working in a library.

First of all the character of the library as an institution is formed by the research work which must be carried out within the framework of a national system and the individual researcher has to work, as far as that is possible, within the structure of that system.

The Library of the Hungarian Academy of Sciences conducts research in the following fields: it has published the 16th volume of *TUDOMÁNSZERVEZÉSI TÁJÉKOZTATÓ* ('Bulletin of Science Organization'), which gives information on the orientation of scientific and academic policy planning and the organization of scientific and academic research. This volume is concerned specifically with the theory of scientific and academic information. In this field considerable progress can be expected.

Important and still unresearched field is the history of science. This is potentially a very fertile field of study for scholars interested in library research. Equally rewarding can be a study of reference-works, bibliographies and catalogues.

There is moreover the opportunity to take part in more ambitious research work.

Dóra F. Csanak:

THE „ENDOWMENT OF THE COUNTS TELEKI”

The Library of the Academy was established in 1826 by the first president of the Academy, Count József Teleki, who donated his family library of 30,000 volumes to the Academy. This library dates back originally to the second half of the seventeenth century; the bulk of the library's acquisitions, however, were made by the following three generations of the family. This paper gives a brief account of the activities of these three generations. The libraries of Count József Teleki (1738–1796), keeper of the crown, were scattered in several towns, but altogether they consisted of approximately ten thousand volumes. He had a particularly rich collection of editions published in the second half of the eighteenth century, which testify to the wide, but specific interests of their owner. His son, László Teleki (1764–1821), a septemvir, added 30,000 volumes to that half of his father's library he had inherited. In his desire to give the library an encyclopaedic comprehensiveness he added a large number of books related to Hungary to his collection, and also the publications of academies and learned societies. It was, accidentally, one of László Teleki's principal ambitions to found a learned society in Hungary. He also wanted to publicize his library and had plans to produce a catalogue of his books.

His son, Count József Teleki (1790–1855), the first president of the Hungarian Academy of Sciences donated his library to „the Learned Society and to all citizens of the country” and – in addition – he continued to give generous financial assistance to the

library to purchase codices, publications of high value, and the bequests of scholars and to subscribe to modern periodicals; in his will he also left the Library the major part of his private library.

László Vekerdi:

THE EXACT SCIENCES AND MATHEMATICS IN THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Why were the Academy's „section chiefs” unable to appreciate the value of the material received when the Academy acquired the Teleki-Library, and first and foremost the marvellous eighteenth century collection of Count József Teleki, keeper of the crown? Why did they make practically no efforts to purchase publications in the field of the natural sciences and mathematics till after the liberation in 1945, although they spent significant sums of money on the study and development of these sciences? How did they imagine that they could conduct research work without an adequate library? Why did they not pay closer attention to the rapid development of the natural sciences? The paper attempts to analyze these and other questions without necessarily supplying answers to all of them.

Zsuzsanna Fráter:

THE PERMANENT LIBRARY COMMITTEE OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES 1865–1949

After the war of independence in 1848, with the easing of the Austrian suppression the scientific committees of the Academy were gradually set up as new organizations of the developing sciences. The Library Committee, which was set up in 1865, contributed to the development of the library and performed useful services in the field of public education. This paper deals with the setting up of the Committee and with its activities. The Committee acted as a policy making body in the field of acquisitions, took authoritative decisions on professional questions of the Library and on the elaboration of the Library's Statutes, laid down policies to be followed during the first period of library acquisitions and ruled on other questions. It fulfilled its role in the field of public education when it had the publications of the Academy sent to secondary schools, colleges, libraries and reading circles in Hungary. The paper goes on to outline the re-organization of the Committee's sphere of activity, gives a list of the many prominent scientists and scholars who were members of the Committee and finally describes the activities of the Committee from the turn of the century down to 1949.

Endre Ferenczy:

STUDIES ON ANTIQUITY IN THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The collection of classical studies of the Library of the Hungarian Academy of Sciences developed from very modest beginnings: it consisted of works which were numbered among the earliest acquisitions of the Library and were received as bequests from aristocrats. Later deposit copies and international exchange and the reasonable acquisition policy followed before World War I helped enlarge the collection. Between the two World Wars the collection ceased to expand and from this point of view it was only in the decade following the liberation of the country that changes took place. Since the Library of the Hungarian Academy of Sciences became responsible for classical studies besides all its other activities within the framework of the reorganized nation-wide library system, the Library's collection of classical studies has developed rapidly and still continues to do so. The Library of the Hungarian Academy of Sciences can now therefore be regarded as the most modern and comprehensive research library of classical studies.

András Róna – Tas:

THE ORIENTAL COLLECTION OF THE LIBRARY OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Academic circles in Hungary have long been interested in oriental publications. This interest was primarily stimulated by the hope of finding clues to the origin of the Hungarian nation. The first Hungarian author who alludes to this explicitly is the 13th century monk, Julianus. The first Hungarian scholar to give a scientific description of oriental publications was János Uri, librarian of the Bodleian Library in Oxford. He published his catalogue in 1787. In spite of the great traditions of oriental bibliography in Hungary it was only after 1945 that the conditions were ripe for the establishment of an independent collection within the domain of the Library of the Academy. This article outlines the development of the independent collection and its present condition and also discusses some of the Collection's future projects.

РЕЗЮМЕ

150 ЛЕТ БИБЛИОТЕКЕ ВЕНГЕРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК

Шесть месяцев спустя после создания Академии, на основе подаренной ей библиотеки Телеки в 30.000 томов, было создано и ее первое учреждение: Академическая библиотека.

Это учреждение тогда еще не имело окончательного помещения, но усердно велось комплектование фонда и началась также работа по книгообмену.

В 1836 году Библиотека была помещена в так называемом "доме Траттнер-Каройи" /сегодня улица Шандора Петефи, д.3/, и, благодаря обрабатывающей и систематизирующей деятельности Ференца Толди стало возможным открытие библиотеки для читателей.

23-го декабря 1844 г. была открыта Библиотека. По этому поводу поэт Верешмарти написал свое стихотворение "Размышления в библиотеке".

После подавления освободительной войны 1848-49 гг. работа Библиотеки была парализована. Спустя длительное время снова начали прибывать подарки, Библиотека получила значительные собрания рукописей /Янчо, Цех и др./. В 1865 году была создана Библиотечная комиссия Академии наук.

В новом здании Академии наук Библиотека открылась в 1868 году. Круг комплектования впервые определил Йозеф Этвеш в 1869 году.

В период между двумя мировыми войнами Библиотека сталкивалась с большими трудностями. Продвижением вперед за это время явилось наследие от семейства Видизо, подарки от Аурела Штейна, Шандора Кегл.

Вторая мировая война нанесла Библиотеке большой ущерб.

С переорганизацией Академии наук началась новая эпоха. Сформировалась новая организационная структура Библиотеки. Перед современной Библиотекой ВАН стоят значительные задачи.

„ЛЮБОВЬ К НАУКАМ И ИСКУССТВАМ”

В документе об основании Библиотеки Венгерской Академии наук от 17-го марта 1826 г. сформулировались целевые установки эпохи реформ. Библиотека уже в то время была предназначена для употребления всеми гражданами страны. То, что обмен академическими изданиями был начат уже в 1833 году, соответствует и сегодняшним стремлениям научной политики. Библиотека выполняет и музейные, и архивные, и традиционно библиотечные, и научно-информационные функции. Она одновременно играет роль и центральной библиотеки, и центрального Информационного института Академии наук. Ее фонд - вместе с библиотеками 40 академических научно-исследовательских институтов - включает два с половиной миллиона единиц, она ведет книгообмен с 1600 учреждениями из 90 стран. Как научная мастерская Библиотека ведет широкую научную и издательскую деятельность.

Бела Кепечи

БИБЛИОТЕКА КАК НАУЧНАЯ МАСТЕРСКАЯ

В наше время изменилась функция крупных научных библиотек, они должны брать на себя ту информационную и документальную деятельность, без которой научные исследователи сегодня не могли бы работать.

Эта сфера заданий изменяет и формирование круга научных исследований работников библиотек.

Прежде всего нужно исходить из исследовательской деятельности библиотеки как учреждения; эта работа должна произойти в области, определенной для всей страны, а отдельные исследователи должны по возможности придерживаться этой области в своей работе.

Библиотека ВАН ведет исследовательскую работу по следующим заданиям: для научной политики и организации исследований издает Бюллетень об организации наук на протяжении уже 16 лет. Она занимается теорией и методологией научной информации; в этой области можно ожидать значительного дальнейшего развития.

Важной областью, которую еще нужно раскрыть, является история науки. Здесь таятся большие возможности для библиотечных исследований. Важной областью исследований является также издательство изданий-источников, библиографий и каталогов.

Кроме того, имеются и возможности участвовать в заданиях не исследовательских в полном смысле этого слова.

ФОНД СЕМЕЙСТВА ГРАФОВ ТЕЛЕКИ

Основа Библиотеки ВАН была заложена в 1826 г. первым президентом Академии Йожефом Телеки, когда он подарил ей свою семейную библиотеку из 30000 томов. Это собрание книг семейства Телеки происходило во второй половине XII века, но подавляющее большинство его фонда было результатом работы трех поколений. В статье дается краткое описание деятельности этих трех поколений. Библиотеки хранителя короны Йожефа Телеки /1738-1796/ были расположены в нескольких городах, состояли всего примерно из 9 - 10 тысяч томов и составляли богатое собрание в основном изданий второй половины XVIII столетия, соответствующее многосторонним, но в то же время и специальным интересам владельца. Его сын - септемвир Ласло Телеки /1764-1821/ - увеличил полученную в наследство от отца половину библиотеки на 30000 томов. Из результатов его, стремившейся к энциклопедической полноте, собирательной работы по своим масштабам выделялись собрания работ с венгерскими отношениями, изданий академий и научных обществ - одной из важнейших целевых установок своей жизни Ласло Телеки считал создание венгерского научного общества - и каталогов частных библиотек, так как он хотел познакомить общественность со своей библиотекой, издав его печатный каталог. Его сын - Йожеф Телеки /1790- 1855/- первый президент Академии, передал библиотеку обществу "для пользования Научному Обществу и всем гражданам Родины", но и в дальнейшем он щедро поддерживал ее покупкой кодексов, ценных книг, научных наследий, подпиской на современные журналы, а в своем завещании он подарил Обществу и большую часть своей личной библиотеки.

Ласло Векерди

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ И МАТЕМАТИКА В БИБЛИОТЕКЕ АКАДЕМИИ НАУК

Почему не могли выдающиеся люди-руководители Академии наук оценить согласно своей ценности полученные библиотекой от семейства Телеки материалы, особенно замечательное собрание хранителя короны Йожефа Телеки из 18-ого века; почему они до 1945-го года, до освобождения Венгрии почти совсем не заботились о приобретении книг по естественным наукам и математике, в то время как на работы по этим наукам и на их развитие затрачивали значительные суммы? Почему для своей исследовательской работы они не нуждались в книгах? Почему они не следовали быстрому развитию естественных наук? - Статья стремится только анализировать такие вопросы, а не "отвечать" на них.

ПОСТОЯННАЯ БИБЛИОТЕЧНАЯ КОМИССИЯ ВЕНГЕРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК (1865–1949)

После венгерской освободительной войны 1848–49 гг. со смягчением угнетения со стороны австрийцев, одна за другой были созданы научные комиссии Академии наук как новые организации развития наук. В 1865 году создалась и Библиотечная комиссия, которая способствовала развитию библиотеки, выполнению ею своих задач по службе науке и всеобщему образованию. Статья посвящена созданию и деятельности комиссии. Комиссия управляла в принципе комплектованием библиотечного фонда, высказывала свое мнение по специальным библиотечным вопросам, участвовала в разработке устава библиотеки, в первом определении круга комплектования и в других вопросах. Она выполняла задание по всеобщему образованию тем, что рассылала академические издания высшим и средним школам, библиотекам, читательским кружкам Венгрии. В дальнейшем статья знакомит читателей с переорганизацией круга заданий Комиссии, перечисляет несколько выдающихся ученых – членов Комиссии и, наконец, информирует о деятельности Комиссии с начала 20-го столетия до 1949 года.

Эндре Ференци

ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ АНТИЧНЫХ НАУК В БИБЛИОТЕКЕ ВАН

Собрание Библиотеки ВАН по античным наукам развивалось из скромных начал: основу его составляли те работы по античности, которые содержались в наследиях аристократов и являлись самым первым фондом Библиотеки. В дальнейшем их число увеличилось благодаря обязательным экземплярам и международному обмену, а также планомерному комплектованию до первой мировой войны. Между двумя мировыми войнами развитие собрания по античным наукам приостановилось и изменение в этом отношении произошло только в последовавшем за освобождением десятилетии. С тех пор как Библиотека ВАН при общегосударственной переорганизации библиотечного дела стала, в частности, и специальной библиотекой античных наук, с большой интенсивностью началось и ведется и в наше время развитие собрания Библиотеки по античным наукам. В результате этой работы Библиотеку ВАН уже сегодня можно считать самой современной, стремящейся к полноте специальной библиотекой.

ВОСТОЧНАЯ КОЛЛЕКЦИЯ БИБЛИОТЕКИ ВЕНГЕРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК

Интерес венгерского научного мира к восточным книгам объяснялся прежде всего тем, что он надеялся на их помощь в освещении происхождения венгров. Первым венгерским автором, решительно ссылавшимся на это, был в XIII-ом веке фратер Юлиан. Первым венгерским ученым, который занимался научным описанием восточных библиотечных материалов, был библиотекарь бодлеянской библиотеки в Оксфорде Янош Ури; он опубликовал свой каталог в 1787 году. Несмотря на большие традиции восточного книговедения в Венгрии, условия создания самостоятельной коллекции в рамках Академической Библиотеки созрели только после 1945 года. В статье коротко излагается формирование и нынешнее состояние этой самостоятельной коллекции библиотеки и выдвигаются некоторые дальнейшие задания, стоящие перед коллекцией.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Ligeti Lajos</i> : Százötven éves a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	5
<i>Rózsa György</i> : „Tudományok és művészségek szeretete...”	9
<i>Köpeczi Béla</i> : A könyvtár — mint tudományos műhely	14
<i>F. Csanak Dóra</i> : A „G. Telekiek’ alapítványa”	17
<i>Vekerdi László</i> : A természettudományok és a matematika az Akadémiai Könyvtárban	26
<i>Fráter Jánosné</i> : A Magyar Tudományos Akadémia állandó Könyvtári Bizottsága 1865–1949	37
<i>Ferenczy Endre</i> : Ókortudományi kutatás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában	44
<i>Róna-Tas András</i> : Az Akadémiai Könyvtár Keleti Gyűjteménye	47
SUMMARIES	53
РЕЗЮМЕ	59

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

1. *Haraszthy Gyula*: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. Bp. 1956. 23 p.
2. *Berlász Jenő* – *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. 30 p.
3. *Csapodi Csaba*: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. 13 p.
4. *Berlász Jenő*: Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának átalakulása. Bp. 1957. 21 p.
5. *Haraszthy Gyula*: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. Bp. 1958. 16 p.
6. *Gergely Pál*: Arany János és az Akadémia Könyvtára. Bp. 1958. 8 p.
7. *Moravek, Endre*: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p.
8. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. Bp. 1958. 14 p.
9. *Gergely Pál*: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában. Bp. 1958. 11 p.
10. *Csapodi Csaba*: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1958. 18 p.
11. *Moravek Endre*: Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából. Bp. 1958. 12 p.
12. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959. 44 p.
13. *Csapodi Csaba*: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. [2] p.
14. *F[ülöpné] Csanak Dóra*: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig. 1826–1849. Bp. 1959. 29 p.
15. *Moravek, E[ndre]* [Weger, Imre]: Kratkij szlovar' vengerszkijh bibliograficeszkijh terminov i szokrascsenij. Bp. 1959. 48 p.
16. *Csapodi Csaba*: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek. Wien, 1959. 11 p.
17. *Csapodi Csaba*: A proveniencia elve a könyvtárban. Bp. 1959. 14 p.
18. *Rásonyi László*: Stein Aurél és hagyatéka. Bp. 1960. 40 p. 1 t.
19. *Sáfrán Györgyi*: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. 178 p. 11 t.
20. *Rózsa György*: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban – Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO. Bp. 1960. 19 p.
21. *Gergely Pál*: Pápai Páriz–album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 9 p.
22. *Gergely Pál*: Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 15 p.
23. *Sarlóska Vince Ernő*: Bolyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok. Bp. 1961. 14 p.
24. *Csapodi Csaba*: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? Bp. 1961. 25 p.
25. *Moravek, Endre* – *Weger, Imre*: Abbreviaturae cyrillicae. Bp. 1961. 138 p.
26. *Rásonyi László*: A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai. Bp. 1962. 19 p.

27. *Tőkés László*: Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyv gyűjteménye és fotolaboratóriuma. Bp. 1962. 13 p.
28. *Fráter Jánosné*: „Nemzeti részvét emelte”. 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. Bp. 1962. 14 p.
29. *Büky Béla*: Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1962. 24 p.
30. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica. Bp. 1962. VI, 278 p.
31. *Méreiné Juhász Margit*: Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban. Bp. 1963. 65 p.
32. *Rózsa, [György] George*: The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information. Bp. 1962. 13 p.
33. *Gergely Pál – Molnár Zoltán*: Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertórium. 1840–1960. Bp. 1962. VI, 377 p.
34. *Csapodi Csaba*: Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye? Bp. 1963. 18 p.
35. *Tőkés László*: A mikrokártya és a kutatók. Bp. 1963. 18 p.
36. *Büky Béla – Csengeryné Nagy Zsuzsa*: Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz. Bp. 1963. 15 p.
37. *Gergely Pál*: Az Akadémia szerepe a Nemzeti Színház létrehozásában. Bp. 1963. 9 p.
38. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica. Bp. 1963. VI, 377 p.
39. *György, [József] Josef*: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Bp. 1963. 29 p. 12 t.
40. *Rózsa György*: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. Bp. 1964. 17 p.
41. *Csapodi Csaba*: Beatrix királyné könyvtára. Bp. 1964. 26 p.
42. *Rózsa György*: Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről. Bp. 1964. 13 p.
43. *Büky Béla*: A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témamegoszlási statisztikák készítése és alkalmazása. Bp. 1964. 16 p.
44. *Csapodi, Csaba*: Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results. (1949–1964). Bp. 1965. 48 p. 16 t.
45. *Fráter Jánosné*: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865–1875). Bp. 1965. 59 p. 7 t.
46. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum. Bp. 1965. 621 p.
47. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis. Bp. 1966. XXII, 355 p.
48. *Sáfrán, Györgyi*: Lettres de Romain Rolland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Bp. 1966. 195 p. 4 t.

49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.
50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. – An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.
51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *Il[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit - Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. – Ocsérki isztorii knigoobmena Biblioteki Vengerszkoj Akademii Nauk sz ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Inre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *Il[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866 – 1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Ére*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vidályos László - Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. – Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.

69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831 – 1945. Bp. 1973. 170 p.
70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.
72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek]. Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A – L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M – R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475 – 846. p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840 – 1970. S – Z. Repertórium 1840– 1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Pétervári Lászlóné és Szabóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1 (76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950 – 1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézőné*. Bp. 1976. 80 p.

49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.
50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. — An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.
51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatvány-gyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *Il[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit — Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. — Ocsérki isztorii knigoobmena Biblioteki Vengerszkij Akademii Nauk sz. ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Imre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *Il[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levezélése Stein Aurélról. 1866–1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Eve*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta varii generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteraturamque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vitályos László — Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. — Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.

69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831–1945. Bp. 1973. 170 p.
70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.
72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek]. Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A – L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M – R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475–846. p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. S – Z. Repertórium 1840–1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Pétervári Lászlóné és Sz[abóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1 (76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950–1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézőné*. Bp. 1976. 80 p.

Felölös kiadó: az MTA Könyvtára igazgatója

Sorozat tipográfia: Sasvári Károly

Alak: B/5 – Terjedelem: 5,7 (A/5) ív
Megjelenés: 1976 – Példányszám: 700
Készült az MTA Könyvtára
házi sokszorosító részlegében

Aug. 10, 7